Gilde brief

18e jaargang no. 4
15 december 1999

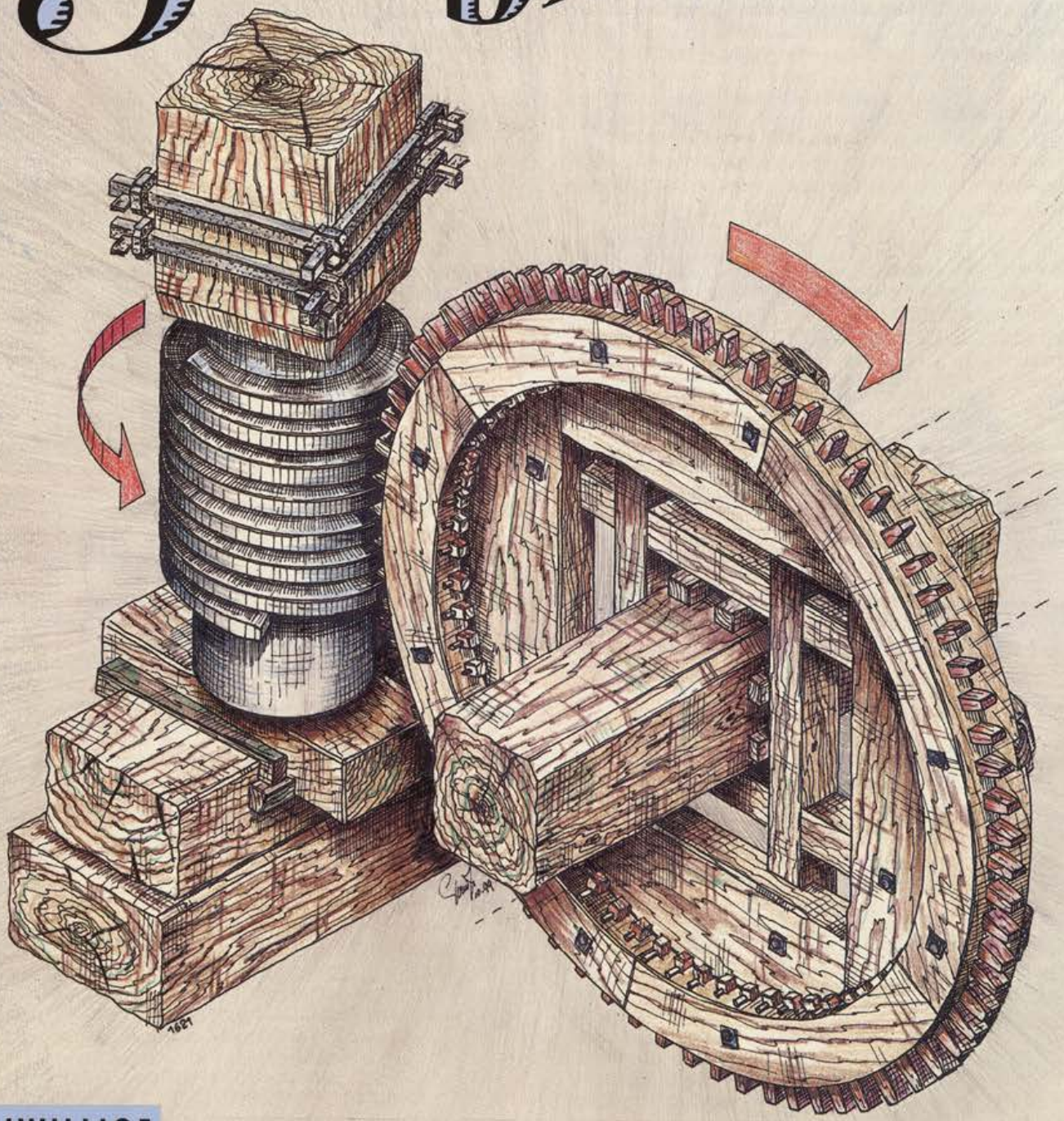

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

HET SCHROEFRAD
VAN BLANKEN 1790

DE GILDEBRIEF

De Gildebrief is het verenigingsblad van Het Gilde Vrijwillige Molenaars (GVM). Het blad verschijnt vier keer per jaar en wel in de maanden maart, juni, september en december. De oplage is 2000 stuks.

De redactie is, tenzij anders vermeld, verantwoordelijk voor de inhoud van het blad, met uitzondering van de artikelen van het bestuur van het GVM. De redactie neemt graag kopij en suggesties voor artikelen in ontvangst, maar zij behoudt zich het recht voor artikelen niet, gedeeltelijk of gewijzigd te plaatsen.

Advertenties
Voor bedrijven of instellingen, die gelieerd zijn aan 'de molenwereld', bestaat de mogelijkheid in de Gildebrief te adverteren. Advertentietarieven zijn op het redactieadres verkrijgbaar.

Bestuur van het GVM
G. (Gerard) Sturkenboom, voorzitter
Bisschop Arnoutlaan 14
5591 BL Heeze, tel. 040-2262602

G.W.M. (Gerard) Barendse, penningmeester
Beatrixstraat 79
2685 BH Poeldijk, tel. 0174-245580

A. (Bert) van Uffelen, examencoördinator
Valkenlaan 8
7905 AA Hoogeveen, tel. 0528-271991

A. (Andreas) de Vos, contacten afdelingen
Meyersloot 35
1831 EB Koedijk, tel. 072-5617648

Twee vacatures

Ledenadministratie GVM (per 1/1/2000)
B.A. (Boudewijn) van Weel,
Nwe Bussummerweg 92
1272 CK Huizen, tel. 035-5251695

Rekeningnummer GVM
Postbank(giro) 2144780 ten name van het Gilde van Vrijwillige Molenaars te Poeldijk

'Molenbiotoop'-aangelegenheden
Meldpunt: De Hollandsche Molen
Sarphatistraat 634,
1018 AV Amsterdam
telefoon 020-6238703
telefax 020-6383319

Gildeverzekeringen
Contactpersoon: J. (Jan) van Loenen
Arendshorst 34
3772 RV Barneveld, tel. 0342-400630

Bliksemafleidercontrole
Contactpersoon: D.J. (Dick) Abelskamp
Laan 1940-1945 2
7231 GL Warnsveld, tel. 0575-525068

Redactie Gildebrief
P.J. (Peter) de Moes, J. (Jan) van der Vlies,
G.J. (Gerrit) Pouw, vacature
Redactieadres: p/a J. van der Vlies,
Maaskade 77a, 3071 ND Rotterdam,
tel. 010-4112299

IN DIT NUMMER **pagina**

't Gaande werk	1
Bestuursmutaties	1
Nieuw adres ledenadministratie	2
Examenresultaten	3
Over het fenomeen module	4
Herexamen voor de eerste geslaagde	4
Molens met meer dan één scheprad	6
Het ruikt weer naar kaneel aan de Plaszoom	11
Korte berichten, oproepen, aanbiedingen etc.	11
De burgemeester	14
Reactie op "Een aander millenniumprobleem"	15
Nieuwe uitgaven TIMS Nederland en Vlaanderen	16
Arnhemse molenens en hun historie	17
Najaarsexcursie afdeling Gelderland	19
Drentse molendag geplaagd door weinig wind	20
Molenlandschap	24
Lijst van instructiemolens en instructeurs	inlegvel

Bij de voorplaat:
De schroefgang van Jan Blanken. Zie hierover het artikel "Molens met meer dan één scheprad" van Peter de Moes. Tekening van Gerrit Pouw.

Bij de achterplaat:
Een opname, gemaakt tijdens de verplaatsing van "De Hoop doet leven" van Oegstgeest naar Voorhout.

Kopij voor het volgende nummer moet vóór
1 februari 2000
in het bezit zijn van de redactie

Wie kopij op diskette aanlevert, gelieve dit te doen in WP 5.1 of WP 6.0.

© 1999 Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronische gegevensverwerking of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Nwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen.

't Gaande werk

Nog een paar dagen en het jaar 2000 doet zijn intrede. De magische grens zal dan gepasseerd worden. Hét moment om stil te staan, terug te blikken en vervolgens vooruit te kijken. Er is al veel over gezegd en geschreven. Als Gilde hebben we dit echter al gedaan, toen we in 1997 ons 25-jarig jubileum vierden. Ook toen de 1000ste geslaagde molenaar zich dit voorjaar aandiende, hebben we beschouwend (en voorspellend) om ons heen gekeken. Ik zal daarom maar niet in herhaling treden. De actualiteit van dit moment spreekt mij meer aan. Zo meldde ik in de vorige Gildebrief, dat er zoveel examenkandidaten waren voor het najaar. Inmiddels zijn alle examens afgenomen en blijkt het slagingspercentage hoog. De vele inspanningen van leerlingen, hun instructeurs en in feite van onze gehele organisatie worden beloond. De eerste signalen duiden erop, dat zich ook voor het komende voorjaar weer veel kandidaten zullen aanmelden.

De opleiding levert dus veel kandidaten af. Toch wordt er nagedacht over verbetering van de kwaliteit van de opleiding. Het bestuur heeft zich het afgelopen jaar beraden, mede ingegeven door de roep om vernieuwing. Die klinkt uit diverse delen van het land. In verschillende ingezonden artikelen in de Gildebrief hebben betrokkenen zich over dit onderwerp uitgelaten. Ook in deze Gildebrief ventileren weer enkelen hun mening. Tijdens de Landelijke Contactdag, gehouden op 6 november te Oirschot, heb ik het bestuursstandpunt kunnen toelichten aan de aanwezige vertegenwoordigers van alle afdelingsbesturen, de examencommissie en de lesstofcommissie. Het is niet eenvoudig om in het molenland-met-vele-meningen te komen tot een eenduidig beleid. Zeker niet, als dit (eventueel) een sterke afwijking vertoont met het huidige. Ik heb toegelicht, welke vragen het bestuur zich heeft gesteld m.b.t. de doelstellingen van het Gilde en, in het verlengde daarvan, m.b.t. de doelstellingen van de opleiding. Dit alles met raakvlakken naar de leerlingen (de grote verscheidenheid daarin), de instructeurs (hoe kunnen deze ondersteund worden?), het lesmateriaal (belangrijkste wens: *zo snel mogelijk completeren*) en de leermethoden. M.b.t. dit laatste is het begrip *module* ter sprake geweest. Vanuit enkele afdelingen is bezwaar gemaakt tegen een modulaire opzet van de opleiding.Desgevraagd lichtte de voorzitter van de examencommissie toe, dat er ook van de zijde van De Hollandsche Molen (vooral praktische) bezwaren zijn tegen het modulaire systeem. Ik heb toegelicht, dat het Gildebestuur zelf nog lang niet zover is, dat er al keuzes gemaakt kunnen worden.

De belangrijkste conclusies uit de discussies waren, dat de prioriteit moet liggen bij de vrijwillige basis, waarop binnen het Gilde gewerkt wordt en bij het draaien met de molens als belangrijke bijdrage om de molens te behouden (afgezet tegen het begrip 'malen'). Het bestuur heeft als actiepunt meegekregen: Op welke wijze kunnen de instructeurs (beter) worden ondersteund?

Gelukkig zijn niet alle onderwerpen in deze Gildebrief zo zwaar. In verschillende artikelen wordt uw aandacht gelukkig ook voor de de molens zelf gevraagd. De molens aan de Kralingse Plas komen aan bod, er wordt ingegaan op molens met meer dan 1 scheprad, de afdeling Gelderland doet verslag van haar najaarsexcursie en redactielid Jan van der Vlies bericht over de Drentse Molendag.

Speciaal wil ik de oproep voor kandidaat-bestuursleden onder uw aandacht brengen. Voor de tussentijds ontstane vacatures heeft het bestuur 2 geschikte kandidaten gevonden, maar ala gevolg van het aftreden van 2 bestuursleden per april 2000 komen er nog 2 vacatures, die dringend om invulling vragen. Zie elders in dit blad.

Tot besluit wens ik ieder een fijne jaarwisseling, iedereen naar eigen invulling. Voor het komend jaar wens ik iedereen een goede gezondheid en veel enthousiasme toe. Het jaar 2000 zal dan in ieder geval veel goeds brengen.

Gerard Sturkenboom, voorzitter

Bestuursmutaties

Om inzicht te verschaffen in de te verwachten bestuursmutaties, heeft het bestuur destijds besloten het rooster van aftreden jaarlijks in het decembernummer van de Gildebrief op te nemen. Hierdoor kunnen de leden zich tijdig bezinnen op de voordracht van (tegen)kandidaten voor de ledenvergadering, die traditiegetrouw op de eerste zaterdag in april gehouden zal worden. Door omstandigheden zullen er in de komende ledenvergadering vijf bestuursmutaties aan de orde komen.

In het afgelopen jaar zag het bestuur zich geconfronteerd met twee onverwachte bestuursmutaties: Tinus Verwijmeren en Henk Demoet hebben hun bestuursfunctie vlak na elkaar om persoonlijke redenen neergelegd. Als gevolg hiervan is het bestuur naarstig op zoek gegaan naar geschikte bestuurskandidaten, waarbij met name leden van de afdelingsbesturen benaderd zijn. Dit heeft er tot nu toe in geresulteerd dat Petro van Doorne (Gelderland) en Hein Steinz (Overijssel) zich voor een bestuursfunctie beschikbaar hebben gesteld; zij zullen door het bestuur worden voorgedragen ter benoeming in de door het aftreden van Verwijmeren en Demoet ontstane vacatures.

Zoals uit het rooster van aftreden valt op te maken, zijn Gerard Barendse en Gerard Sturkenboom in 2000 periodiek aftredend. Gerard Barendse, die sinds 1984 als penningmeester in functie is, heeft te kennen gegeven niet voor een 5de bestuurstermijn beschikbaar te zijn. De schatbewaarder van het GVM acht de tijd gekomen dat iemand anders de financiën van het GVM gaat beheren. Gerard Sturkenboom stelt zich wel herkiesbaar. De huidige voorzitter maakt sinds 1988 deel uit van het Gildebestuur, waarin hij aanvankelijk als afdelingscoördinator en sinds 1997 als voorzitter actief is. Het bestuur zal de ledenvergadering voorstellen hem te herbenoemen.

Behalve de twee periodiek aftredende bestuursleden is er volgend jaar ook een bestuurslid dat tussentijds wil aftreden. Boudewijn van Weel, die officieel in 2001 aftredend is, wil het magische jaar 2000 als belangrijk tijdsmoment aangrijpen om zijn functie neer te leggen. Hij is in 1985 in het bestuur gekozen en bekleedt sinds 1988 de functie van secretaris, als opvolger van Dick Jan Braay.

Vanwege de bovenstaande bestuursmutaties dienen er op 1 april 2000 maar liefst vier nieuwe bestuursleden te worden benoemd. Een bijzondere omstandigheid die het bestuur graag nadrukkelijk onder uw aandacht brengt.

B.A. van Weel, secretaris

Belangrijke mededeling: Per 1 januari 2000 nieuw adres ledenadministratie

De ledenadministratie van het Gilde van Vrijwillige Molenaars is al vele jaren verbonden met het adres Zwarteweg 70 in Naarden. Daar woont Eveline Pouw-Schipper. Wat ooit als tijdelijk bedoeld was, groeide uit tot het meest zekere gegeven. Wilde je iets over het Gilde weten, dan kon je bij haar altijd terecht (pas later kwam de beperking 'niet op zaterdag, dan zijn wij op de molen!'). Na ruim 22 jaar (!) heeft Eveline te kennen gegeven te willen stoppen met haar activiteiten voor de ledenadministratie, iets dat voor haar een belangrijk deel van haar leven is geworden. Het zal even wennen zijn Eveline, maar door je activiteiten voor de examencommissie zul je nog nauw betrokken blijven bij het Gilde en haar leden.

De ledenadministratie zal vanaf 1-1-2000 worden verzorgd door:
B.A. (Boudewijn) van Weel
Nw. Bussummerweg 92
1272 CK Huizen
tel. 035-5251695

Boudewijn, nu nog secretaris van het Gilde, maar als bestuurslid aftredend per april 2000, heeft zich bereid getoond de ledenadministratie te willen gaan verzorgen. Om praktische redenen (het lidmaatschap loopt bij het Gilde per kalenderjaar) hebben Boudewijn en Eveline afgesproken de overgang per 1 januari 2000 te laten ingaan.

Hierbij dank ik Eveline al vast voor haar zeer grote bijdrage voor het Gilde in de afgelopen 22,5 jaar. Tijdens de voorjaarsvergadering zal het bestuur stil staan bij haar afscheid en zullen de leden gelegenheid krijgen om haar persoonlijk te bedanken. Eveline, bedankt!

Niet als zodanig in de belangstelling acterend, maar zeker zijn bijdrage leverend, heeft Peter de Moes de afgelopen 8 jaar ondersteuning geleverd aan de ledenadministratie door het beheren van de voorraad lesmateriaal en het samenstellen van de entreepakketten. Ook Peter heeft aangegeven hiermee per 1 januari 2000 te willen stoppen. Ook dit dreigende millenniumprobleem hebben we kunnen afweren. De genoemde werkzaamheden van Peter (hij blijft nog wel actief in de lesstofcommissie en de redactie van de Gildebrief) zullen tijdig worden overgenomen.

Ook Peter bedank ik hierbij al vast voor zijn beschikbaar gestelde tijd en ruimte. Peter, bedankt!

Namens het bestuur,
Gerard Sturkenboom, voorzitter

copperant 't y coatings b.v.

Het meest complete onderhoudsprogramma voor uw molen.

Copperant biedt alles wat uw molen nodig heeft, zoals:

- Kleurcopperant, vochtregulerende houtbescherming in de bekende molenkleuren.
- PPP roestwerende verf in diverse molenkleuren.
- Hydrolin zwaardoek, in diverse molenkleuren, voor uw molenzeilen.
- Houtworm copperant 330.
- Plens 70, muurimpregneringsmiddel, overschilderbaar.

En nog vele andere onderhoudsproducten.

COPPERANT verven

Bel voor meer informatie: Zijlstra & Co Verf b.v. 058-288 77 00

Rooster van aftreden				
naam	**functie**	**datum benoeming**	**jaar van aftreden**	**eerste benoeming**
G. Sturkenboom	voorzitter	6 april 1996	**2000**	1988
B.A. van Weel	secretaris	5 april 1997	2001	1985
G.W.M. Barendse	penningmeester	6 april 1996	**2000**	1984
H. Demoet	lid	5 april 1997	afgetreden	1997
A. van Uffelen	lid	1 april 1995	2003	1995
M.A.P. Verwijmeren	lid	4 april 1998	afgetreden	1998
A. de Vos	lid	4 april 1998	2002	1998

Samenstelling van het bestuur per april 1999

Examenresultaten najaar 1999

Dit najaar, was een uitermate drukke zaak voor de examencommissie, want welgeteld 35 windmolenaars en 6 watermolenaars hadden zich aangemeld om de sprong naar het fel begeerde diploma te wagen. Opvallend was daarbij het feit, dat het percentage geslaagden beduidend hoger lag dan voorgaande jaren. Het totaal geslaagde leden was 36, zij kunnen dus in het voorjaar hun diploma afhalen in Amsterdam, tijdens de voorjaarsvergadering van de Hollandsche Molen.

donderdag 30 september 1999 op molen 'De Helper'te Haren

A.Bosch, Dorpsweg 19, 9993 TK Westerwijtwerd
P.A. de Jong, Akasiahof 5, 9051 SM Stiens
G. Manting, Uranus 40, 9602 NP Hoogezand

vrijdag 1 oktober 1999 op molen 'De Onderneming' te Vierhuizen

G.F. Zijlma, Westpolder 12, 9975 WJ Vierhuizen
J. Gramsbergen, Hoofdweg 54, 9966 VD Zuurdijk
H. Leopold, Hoofdweg 19, 9966 VA Zuurdijk

donderdag 7 oktober 1999 op de Hempenser poldermolen te Warga

Mevr. L.van den Berg, Milhoes 1, 8454 LA Mildam
H. Kolkman, Ale Tûn 2, 9151 KS Holwerd

vrijdag 8 oktober 1999 op molen 'De Jager' te Woudsend.

J. Wildschut, Klokhuisdijk 2, 8612 JJ Idzega
A. Hosper, Kiekendiefstraat 2, 8312 AP Creil
R. Wassenaar, Stationslaan 26, 8614 AN Oudega W.

dinsdag 12 oktober 1999 op de korenmolen van De Wijk

S. Van der Lijn, De Klipper 17, 8064 GA Zwartsluis
G. Strijkert, Oude Verlaat 3, 8356 DJ Blokzijl
E.J. Lameris, Westerdijk 33, 7751 CM Dalen
E.G. Kronenberg, lemakkerssteeg 2, 7751 NM Dalen

vrijdag 15 oktober 1999 op molen "De Hoop " te Almelo,

J.R.O.W. Keizer, Jhr v Coeverdenstraat 31, 7576 ZM Oldenzaal
M.den Boer, Telemannstraat 60, 8031 KL Zwolle
W.W.M. Knippers, Molenstraat 36, 7481 GM Haaksbergen

donderdag 21 oktober 1999 op de standerdmolen te Beuningen

A. Jansen, Molenweg 2 a, 6842 BG Elden
E. Daale, Watermolenweg 8, 4191 PN Geldermalsen (herex.Praktijk)
Y.H. Li, Molendijk 15, 6626 KA Alphen a/d Maas

maandag 25 oktober 1999 op molen 'De Koker' te Wormer

T. Doeves, Irisstraat 8, 1541 AP Koog a/d Zaan
J. M. Kleverlaan , Filarskiweg 25, 1862 VA Bergen
B. Nieuwenhuijs , Anna Bijnsstraat 8, 1507 XS Zaandam

donderdag 28 oktober 1999 op de Hoog- en Groenlandse molen te Baambrugge

J.A. Vluggen, Waardassackerstraat 25, 1391 TW Abcoude
P.W. Deen, Zwitserlandstraat 50, 2034 BM Haarlem
J.P. Alten, S.Burgerhartsingel 127, 3813 NE Amersfoort.

woensdag 3 november 1999 op molen "Windvang " te Goedereede

F.A.P. Heidt, Walstro 11, 2631 SE Nootdorp
F.de Rooy, Nieuwenhoornstraat 88, 3082 VL Rotterdam (herex.Praktijk)
D. Bommelje, Vliedberg 24, 4373 AX Biggekerke
J.van Dijke, Statenhof 7, 4463 TV Goes

OVERZICHT EXAMENDAG WATERGEDREVEN MOLENS

Dinsdag 19 oktober 1999 op de "Oostendorper Watermolen" te Haaksbergen

G.A.J.ter Linde, Nieuwedijk 12, 7524 BE Enschede
J. Jansen, Hollewand 65, 8051 HE Hattem
H.C. Steinz, Dorpsweg 94, 8051 XW Hattem
J. Tigelaar, Peelstraat 55, 7887 TL Erica
Th.T. Frans, Oosteriksweg 26, 7663 TA Mander

Over het fenomeen module

Als men de Gildebrieven van de laatste tijd aandachtig doorleest of z'n oor te luisteren legt op diverse vergaderingen, dan wordt men geconfronteerd met voorstellen tot het aanpassen van de opleiding tot vrijwillig molenaar. Eenzelfde aanpassing wordt ook voorgesteld voor de wijze van examineren ter afsluiting van genoemde opleiding.

Steeds komt men in dat verband het nieuwe taalfenomeen module of modulair tegen. Omdat die woorden voor mij nieuw waren, zocht ik ze op in de Dikke Van Dale. Daaruit bleek mij echter, dat de woorden module en modulair niets en dan ook niets te maken hebben met welke vorm van onderwijs dan ook. Zelfs ons "tweede Nederlandse woordenboek", waarin de Engelse woordenschat is opgenomen, verwijst bij de woorden module en modulair niet naar het onderwijs. Ook het Duitse en het Franse woordenboek doen dat niet.

Wat men uit de artikelen in de Gildebrief begrijpt, is, dat men met het woord module hetzelfde bedoelt als met de meer Nederlands klinkende woorden 'hoofdstuk' of 'deel van' of 'deelexamen'. Als men daarvoor toch liever het woord module wil hanteren, omdat dat woord als meer eigentijds wordt gezien, dan heb ik daar vrede mee. Een taal is tenslotte een levend iets.

Daarentegen begrijp ik helaas niet goed, wat men nu eigenlijk wil bereiken met het omvormen van de opleiding en de examens naar de modulaire vorm. Een duidelijke en steekhoudende uitwerking of uiteenzetting van het hoe en waarom daarvan heb ik nog nimmer gehoord of op papier gezien. Daarom wil ik, alvorens verder te gaan, de volgende vraag stellen:

Wat is er nu fout of niet goed meer aan de wijze van opleiding van het Gilde tot nu toe?

Hierover heb ik geen aanwijzingen kunnen vinden in de verschillende geschreven artikelen of in de tot nu toe gevoerde gesprekken. Steeds wordt er zondermeer gesteld, dat er veranderd moet worden. Het argument, dat daarbij altijd weer opduikt, is, dat de opleiding moet worden aangepast aan het huidige onderwijs, omdat men daar tegenwoordig ook gebruik zou maken van deelexamens/modules. Maar als je dat dan uitzoekt, blijken alleen het Hoger onderwijs en het Universitair onderwijs gebruik te maken van deze methode. Dat is ook heel begrijpelijk, omdat deze opleidingen zo complex zijn en zoveel studierichtingen hebben, dat het testen van de kennis der kandidaten in één examen niet mogelijk is. Dat zou een examen van minstens een week betekenen, waarbij het de vraag zou zijn, of de kandidaten hun kennis, opgedaan in het eerste studiejaar van hun vijf- of zesjarige opleiding, nog voldoende zouden beheersen.

De opleiding tot vrijwillig molenaar is echter een beroepsopleiding, die de leerschool van vader op zoon vervangt. Een opleiding, die ver afstaat van hoger, laat staan universitair onderwijs. Dus laten we gewoon doen en regelmatig in de basiscursus duiken en aan de hand van "Wat men dient te weten" onszelf testen. En wie dan toch iets tegenkomt, dat niet geheel duidelijk is, zadelt z'n instructeur ermee op, want die moet het tenslotte weten. Wie per se modulair wil leren, neemt hoofdstuk voor hoofdstuk door en laat zich per hoofdstuk testen door z'n instructeur.

De instructeur op zijn beurt kan de zaak omdraaien en instructieavonden organiseren, waarbij hij de lesstof hoofdstuk voor hoofdstuk met de kandidaten doorneemt en de avonden afsluit met een vragenuurtje.

Dat is niet iets, dat ik heb uitgevonden, welnee, bij diverse Gilde-afdelingen werkt het zo sinds jaar en dag met veel succes en tot volle tevredenheid van de leerlingen. Gaat het in uw afdeling nog niet zo, steek dan de koppen bij elkaar en breng het ter sprake op een afdelingsbijeenkomst.

Wat betreft de organisatie van de Gildeopleiding kan ik mij nog een gesprek herinneren, dat het Gildebestuur eens mocht hebben met een onderwijsdeskundige van het Ministerie van Onderwijs (tevens lid van De Hollandsche Molen), die zijn diensten had aangeboden i.v.m. de opleiding en in het bijzonder i.v.m. de opzet van de basiscursus. Deze persoon was zodanig onder de indruk van het werk van het Gilde, dat hij de volgende uitspraak deed, nadat hij volledig was ingelicht:

"Beste mensen, wat ik heden heb vernomen, is een unicum in ons land en ik kan hieraan tot mijn vreugde niets toevoegen!"

Hij vond het eveneens uniek, dat de formule, op basis waarvan het Gilde de opleiding geheel op vrijwillige basis verzorgt, al gedurende een zo lange periode had stand gehouden.

Laten we als Gildeleden deze uitspraken ter harte nemen. Laten we, nadat we zijn geslaagd, heerlijk met een molen aan de slag gaan. Trouwens, wie geniet er al niet van tijdens z'n opleiding? Ik heb ongelooflijk fijne uurtjes beleefd bij Jan Kurver, daar op zijn Oukoopse Wip.

Gerrit Pouw, molenaar en afdelingsinstructeur
op de molen van de polder Westbroek

Herexamen voor de eerste geslaagde

Toen de voorbereidingen voor het examen van de 1000e geslaagde vrijwillig molenaar werden getroffen, werd aan mij de vraag gesteld of ik, als eerste geslaagde (in 1970), bereid was om op die dag van de duizendste "voor de aardigheid" een herexamen af te leggen. Er werd direct bijverteld, dat men mij niet het diploma zou afnemen, als ik zou zakken, maar dat ze het gewoon een leuk idee vonden om, na 29 jaar, degene, die indertijd als eerste slaagde, nog eens aan de tand te voelen.

Nou ben ik al sinds 1967 actief op de Wimmenumermolen in Egmond en heb ik ook vanuit verschillende bestuursfuncties nogal wat met molens te maken, dus zei ik meteen spontaan "Ja hoor, dat is goed, daar wil ik wel aan meewerken." Iets, waar ik later nog wel spijt van kreeg. Want, naarmate 19 juni meer en meer naderde, begon ik toch wel wat zenuwachtig te worden. Het mocht dan wel een "aardigheidje" zijn, maar afgaan als een gieter doet natuurlijk niemand graag. Want het hele examen zou vanaf het feestterrein te volgen zijn en daar zouden natuurlijk de nodige deskundigen aanwezig zijn, dus tja... Na een poosje had ik er bij nader inzien al dik spijt van, dat ik zo makkelijk "Ja" had gezegd. Ik heb dan wel 32 jaar praktijkervaring, maar dat is eigenlijk alleen op de Wimmenumer en dat is een poldermolen. Wat weet ik eigenlijk van korenmolens, van zaagmolens, van paltrokken etc. etc., begon ik me steeds meer af te vragen, naarmate de

19e juni naderde. Ik besloot nog maar eens goed "in de boeken te duiken". Nou is dat anno 1999 heel wat eenvoudiger dan in 1970. Toen waren alleen de eerste twee delen van de cursus "Opleiding watermolenaar" van Den Besten verschenen, verder het boekje "Molens" van Stokhuyzen (de vorige, veel minder omvangrijke druk), en dat was het zo'n beetje. Geen Basiscursus, geen Zingende Stenen en noem maar op allemaal!

Ik werd helemaal nerveus, toen bleek, dat ik de paar weken voor het "herexamen" het zó verschrikkelijk druk kreeg met mijn "gewone" werkkring in het onderwijs, dat ik aan geen boek meer toekwam! Begin juni had ik twee weken vakantie en ik nam braaf de Basiscursus mee naar Zwitserland, mij voornemende daar 's avonds flink uit te studeren. Maar helaas, daar kwam helemaal niets van terecht. En uiteindelijk was ik pas één dag voor het examen in de gelegenheid de Basiscursus ter hand te nemen. En toen kwam ik tot de akelige ontdekking, dat ik hele delen daaruit miste. Wat een ramp! Mijn blauwe map was helemaal niet compleet. Wellicht zwerven er ergens in mijn huis nog enkele hoofdstukken, die ik er nooit heb ingedaan, maar het kan ook zijn, dat ik ze gewoon nooit ontvangen heb. Enfin, wat ik wel had, begon ik als een razende te lezen. Ai, dat was toch meer dan ik dacht! Veel zaken wist ik nog wel, maar nog veel méér zaken waren toch wel aardig weggezakt. Moest ik dat in 1970 ook al allemaal weten? Dat wist toen niemand, want bij die eerste examens stond nog helemaal niet op papier, wat je nou eigenlijk moest weten!!!! Examen doen was toen een héle grote sprong in het duister.

Op 19 juni, de dag van de 1000e geslaagde, was ik, samen met Dick Jan Braay en Klaas Zaal Sr. en Jr., al bijtijds in Woerden. Klaas Zaal Sr. was in 1970 de tweede kandidaat, die slaagde. Met de minuut voelde ik me ongemakkelijker, toen iedereen aan me begon te vragen, of ik zenuwachtig was en of ik nog geoefend had op de examenmolen (Nee dus!!! Absoluut niet aan toegekomen!), of ik de Basiscursus nog goed had bestudeerd (Nee dus!!!) en of ik dìt wel wist en of ik dàt wel wist. Nog erger werd het, toen mij van enkele kanten (nota bene van De Hollandsche Molen en het Gilde zelf) werd gesuggereerd er een beetje een leuke vertoning van te maken en examinator Vellekoop maar eens goed van repliek te dienen. "Maak er maar een show van", werd me gezegd. En "Stel maar gerust wedervragen aan Vellekoop" en "Voel Vellekoop zelf maar eens aan de tand". Eén bestuurslid zei zelfs: Als Vellekoop nou iets vraagt, moet je, als je het goede antwoord gegeven hebt, de rol omdraaien en dan tegen hem zeggen "Ja, maar is dat in Spanje nu óók zo, meneer Vellekoop????" Ik begon me steeds ongemakkelijker te voelen. "Als je het goede antwoord gegeven hebt...". Ja, ja, moet je dat goede antwoord natuurlijk wel weten. En bovendien ben ik helemaal niet zo ad rem om met zo'n wedervraag te komen. En wie Vellekoop een beetje kent, weet, dat je hém nóóit in een hoek krijgt en dat hij op iedere opmerking wel een afdoend weerwoord heeft. Het enige, dat ik als "grap" kon bedenken, was ervoor te zorgen, dat Klaas Zaal Jr. (die met zijn 15 jaar beter examen had kunnen doen dan ik) de mobiele telefoon van Bert van Uffelen kreeg, zodat ik hem, als ik een vraag niet kon beantwoorden, gewoon tijdens het examen kon opbellen met mijn eigen mobiele telefoon.

Nog nerveuzer werd ik, toen vlak voor het examen bleek, dat Vellekoop niet de enige was, die vragen zou stellen, maar dat Derckx en De Vries ook nog wat zouden vragen. Gelukkig had ik tussen de middag de gelegenheid gehad even één keer De Windhond te kunnen vangen, maar van even oefenen met de zeilen was niets gekomen. En klampen van zeilen bij een vlucht van ruim 26 m is toch wel even iets anders dan op mijn Wimmenumertje van 19 m!

Nou, uiteindelijk liep ik dan 's middags als een hondje achter de examencommissie aan de molen in, naar de stelling. Eerst begon Vellekoop me op mijn gemak te stellen en me te vertellen, dat ik niet echt kon zakken en mijn diploma ook niet behoefde in te leveren, als het een sof werd, maar dat het toch wel interessant was om eens te zien hoe iemand het er na 29 jaar nog afbrengt. "Ja, je hebt makkelijk praten", dacht ik, terwijl een draadloze microfoon onder mijn neus werd gehouden en de vragen en antwoorden beneden over het feestterrein galmden!

De eerste vragen gingen wel redelijk; wat algemeenheden over verschillende molentypen, waar ik niet zo'n moeite mee had. Bij verschillende kruihaspels en kruiraderen en kruilieren voelde ik me al wat onzekerder. En toen begon Derckx over de constructie van de stelling. Mijn hemel, dat was nou nét een hoofdstuk, dat in mijn Basiscursus ontbrak! En mijn Wimmenumer is een grondzeiler. "Ik weet meer van wiskundige stellingen dan van molenstellingen", bedacht ik me. Maar gelukkig wist ik nog iets zinnigs over een binnen- en een buitensluiting te mompelen en bij de vraag, of deze molen wel een binnensluiting had, gaf ik zowaar nog het goede antwoord.

Op de stelling stonden, behalve de examinatoren en JanSpruit-met-de-microfoon, nog een paar belangstellenden, waaronder Klaas Zaal Sr en Jr, die me af en toe probeerden voor te zeggen. Maar ze stonden net even te ver weg en ik was net even te zenuwachtig om daar echt iets aan te hebben.

Op een goed moment wist ik iets echt niet en zei ik tegen Vellekoop, dat ik daar toch even een deskundige voor moest raadplegen. Ik pakje mijn GSM'metje, en drukte het voorgeprogrammeerde nummer van Klaas Zaal Jr. in (die overigens een paar meter verderop stond) en die natuurlijk het goede antwoord wèl wist. Of Vellekoop deze grap kon waarderen, betwijfel ik. 't Was ook niet zo erg geestig, geloof ik. Maar ik was in ieder geval gered op dat moment.

Met een vraag van De Vries over het gedrag van twee molens, die vlak bij elkaar staan, ging het helemaal mis. Ik was ervan overtuigd, dat ik het goede antwoord had gegeven (een kleine molen kan en mag harder draaien dan een grote) en begreep helemaal niet, wat De Vries bedoelde en waar hij heen wilde, toen die maar door bleef vragen en steeds niet tevreden leek te zijn met mijn antwoorden. Uiteindelijk gaf hij zelf toen het goede antwoord maar en ik ben er nog steeds van overtuigd, dat dat het allereerste antwoord was geweest, dat ik had gegeven. Zo kan een kandidaat toch aardig van z'n stuk worden gebracht.

Toen nog wat praktijk. Ik stond doodsangsten uit, dat ik moest kruien. De Wimmenumer is namelijk een binnenkruier en de laatste keer, dat ik een buitenkruier heb verkrooien is misschien wel 20 jaar geleden! Tijd om bij de Windhond te oefenen was er ook niet geweest. Ik nam me voor om, als ik zou moeten kruien, gewoon te zeggen "Daar heb ik mijn medewerkers voor" om vervolgens Klaas Zaal Jr. te vragen dat te doen. Maar ze vroegen me helemaal niet om te kruien, dus die "grap" ging niet door.

Vangen moest wel en dat ging goed; met een vreemde vang heb ik nooit moeite gehad. Maar waar ik nou weer niet op gerekend had, was de "stormproef". En die kreeg ik! Nou, 't vangen ging al meteen mis; véél te veel in de vreugd. Bij mijn grondzeiler had ik er misschien nog wel bij gekund, maar nou had ik op het stellinghek moeten gaan staan om het zeil los te kunnen maken.... Dus weer terug naar de vang en de molen een stukje door laten lopen. Het zeil had ik naar mijn gevoel redelijk snel weg, maar of het nou echt de toets der kritiek kon doorstaan.... ik weet het niet.

Hè hè, dat was het. Er volgden wat geruststellende woorden van Vellekoop, dat het weliswaar niet allemaal perfect was en dat hij me aanried toch nog eens 't een

en ander op te halen, maar dat ik toch geslaagd was voor dit herexamen. Gelukkig!

Al met al vond ik het best wel een nuttige ervaring. Ik zit in het onderwijs en doe zelf ook niets anders dan examens en tentamens afnemen en op den duur vergeet je wel eens een beetje, hoe een kandidaat zich voelt, hoe hij op een dwaalspoor kan raken en vooral, wat het is om zenuwachtig te zijn! Dat heb ik nu zelf weer eens aan den lijve ondervonden. Als ik na de vakantie mijn studenten weer aan de tand ga voelen, zal ik nog wel eens aan dit molenaarsexamen terugdenken; ik weet nu weer, wat het is om examen af te leggen!

Eric Zwijnenberg

Molens met meer dan één scheprad

door Peter de Moes

De meeste korenmolens zijn uitgerust met meer dan één maalkoppel; zaagmolens met meer dan één zaagraam. Oliemolens hebben een kollergang, heien en stampers. Maar schepradmolens hebben slechts één werktuig: het scheprad.
Wat wil dat zeggen?

- dat bij veel wind alle werktuigen in het werk staan. Alle maalkoppels malen, alle zaagramen zagen, de kantstenen, heien en stampers persen olie. Kortom, overal is de productie maximaal.
  Het scheprad daarentegen kan te hard draaien, waardoor het rendement lager wordt.
- dat men bij weinig wind de industriemolens minder kan belasten door één of meer werktuigen uit het werk te zetten en de rest te laten 'doorwerken'. Men produceert dan uiteraard minder, maar men produceert tenminste nog.
  Het scheprad doet in zo'n geval niets meer, het roert wat door de krimp, maar de wachtdeur blijft dicht en het water blijft in de polder staan.
  Industriemolens kan men dus meer of minder belasten; schepradmolens niet. Achttiende-eeuwse waterbouwkundigen onderkenden dit probleem ook al.

De prijsvraag

In 1752 was de "Hollandsche Maatschappij der Weetenschappen" opgericht. In Haarlem.Het was een genootschap van hoogleraren, ingenieurs, (water)bouwkundigen en andere vernuftelingen. Men presenteerde een wetenschappelijk tijdschrift, vulde dit met technische verhandelingen en schreef prijsvragen uit. En dat de club veel belangstelling toonde voor molenvraagstukken, blijkt uit het aantal prijsvragen, dat men aan de molen wijdde.

Zo ook in 1790. Men zette het probleem van de schepradmolen in breedsprakig achttiende-eeuws Nederlands uiteen (vijzelmolens waren nog niet "in"). Kortweg samengevat:

- dat het scheprad bij (te) veel wind inefficiënt was. In dat geval draaide het scheprad te snel, gooide het water zelfs over de kop, stroomde het polderwater te langzaam toe, stond het scheprad zodoende ondieper in het water en zakte de productie.
- dat er anderzijds bij weinig wind helemaal niets gebeurde.

Alle bruikbare ideeën ter verbetering van de schepradmolen waren welkom, mits het maar *'geene groote gedurige oplettendheid van den molenaar vereischte'*. Want watermolenaars had de achttiende-eeuwse intelligentsia niet hoog zitten. Dat zal verder in dit verhaal ook nog blijken.

Er kwamen 7 antwoorden binnen en er werden 3 prijzen uitgereikt. 'n Gouden en een zilveren medaille kregen respectievelijk Jan Blanken, die later inspecteur-generaal van de waterstaat werd, en J.D. Huichelbos van Liender te Rotterdam. Beiden stelden voor om in de poldermolen drie schepraderen te plaatsen.

[Een tweede zilveren medaille won Jan M. Verkuyl uit Zaandijk. Hij bedacht het rijzend scheprad, een constructie, waarbij het scheprad met wateras, waterwiel en al kon rijzen en dalen. Zelfs de opleider in de krimp rees en daalde mee! Hoewel de panstermolen ook bestond (een rijzend en dalend waterrad, zie Gildebrief 93/1), is 't de vraag, of de praktische uitvoerbaarheid van zo'n installatie wel mogelijk was.]

De Kostverloren molen

Het idee van meer schepraderen per molen was niet nieuw. Poldermolen De Knevelaar in Noord-Holland werkte tussen 1763 en 1789 met drie schepraderen. En molens met twee schepraderen bestonden ook al. Eén ervan stond in Rotterdam. Jan Blanken verwijst in z'n inzending naar deze molen, die was gebouwd in 1742. Hij was ontworpen door Steven Hoogendijk, geboren in 1698, technicus en hoog gewaardeerd door de toenmalige Rotterdamse overheid. De molen stond aan een grote molenkolk (het tegenwoordige Oostplein) en was boezemmolen. Hij bemaalde de Rotte bij hoog rivierwater (de Maas). Het was een stenen molen met een stelling op ruim 17 meter hoogte (dus even hoog als de Schiedamse molens), genoodzaakt door de hoge huizen langs de Oostzeedijk, waardoor 'geweldige rukwinden hem aanvallen en veel ongelijker doen loopen', schrijft Blanken.

De molen had een breed en een smal rad. Het smalle rad werd ingezet, als de Maas hoog stond. Bij lager buitenwater draaide het brede rad. En als het hard woei, werkten beide schepraderen gelijktijdig. De totale schepradbreedte was in dat geval 1.40 meter. Het is de vraag, of het gaande werk die zware belasting wel aankon.

Een feit is, dat het volk de molen spottend de "Costverloren molen" noemde (kostverloren betekende vroeger zoveel als "verkwist, weggegooid geld". Zo zou men straks de Betuwelijn spottend "het kostverloren spoor" kunnen noemen). En in 1773 en 1774 was de molen sterk verbeterd en had sindsdien volgens Blanken 'de beste werkingen, zonder eenige ongemakken aan roeden, assen en gaande werken'.

De diameter van beide raderen was toen 5,5 meter. Het smalle rad was 50 cm breed en het brede 95 cm, de tasting gemiddeld 1,15 m en de opvoerhoogte gemiddeld 80 cm. Zie tekening 1.

De Kostverloren molen hield het na z'n verbouwing in 1773 uit tot 1871. Bijna 100 jaar. In 1871 werd de molen vervangen door een stoomgemaal.

Drie schepraderen

Terug naar de prijsvraag. Huichelbos van Liender en Blanken achtten drie schepraderen per molen een grote verbetering. Want, zo redeneerden ze, met twee schepraderen kon men de molen slechts op drie manieren belasten (rad 1, rad 2 of rad 1+2). Maar drie schepraderen per molen laten zeven combinaties toe om de belasting te regelen naar de windkracht (rad 1, rad 2, rad 3, rad 1+2, rad 1+3, rad 2+3

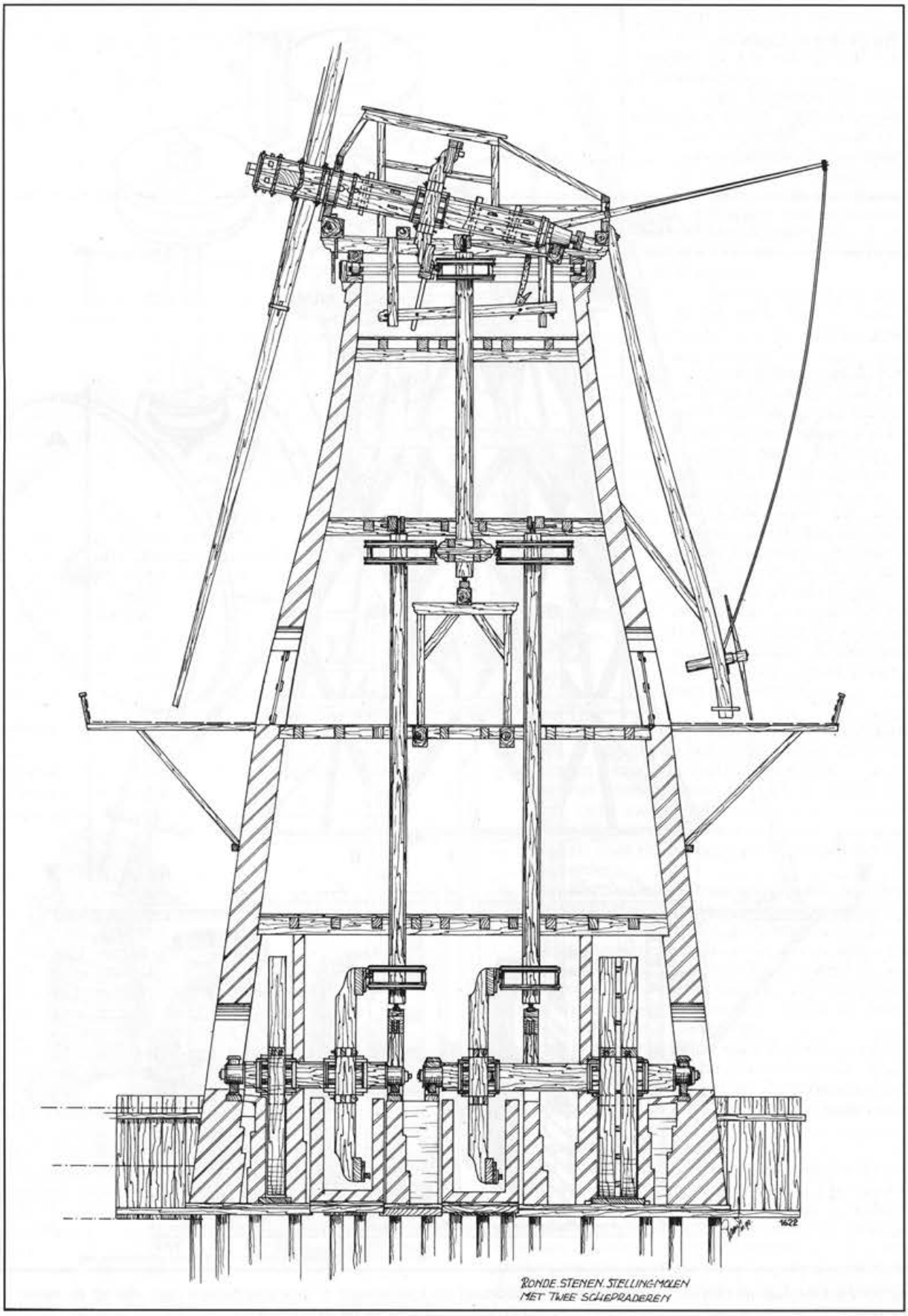

Tekening 1: Het gaande werk van de Kostverloren molen te Rotterdam, zoals het er waarschijnlijk heeft uitgezien.
Links zien we een smal en rechts en een breed scheprad. Verder twee waterassen en twee waterwielen, aangedreven door twee op spillen bevestigde onder- en bovenschijflopen, die op hun beurt weer door een heel klein spoorwiel, onderaan de koningsspil aan het draaien worden gebracht.
Men kon de schepraderen op eenvoudige wijze onafhankelijk van elkaar in en uit het werk zetten, bijv. bij het spoorwiel, onderaan de koningsspil, zoals bij korenmolens thans nog gebeurt.
Tekening Gerrit Pouw, naar gegevens van Jan Blanken.

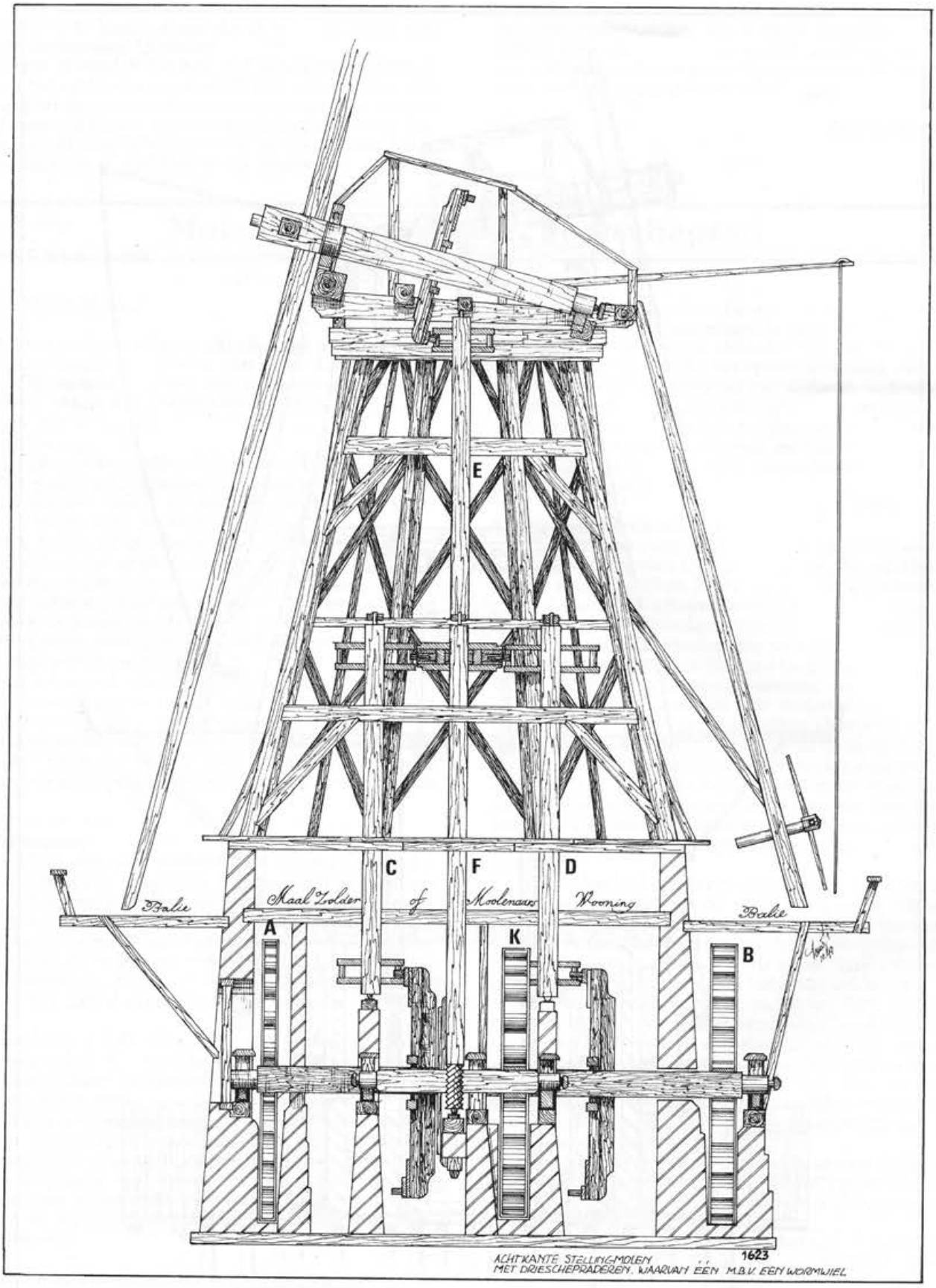

Tekening 2a: Halverwege de stellingmolen drijft een spoorwiel op koningsspil E drie schijflopen aan, die op de assen C, F en D zijn bevestigd. Deze schijflopen verschillen in grootte en daarmee krijgen de drie schepraderen bij een gegeven aantal enden verschillende snelheden.
We zien drie schepraderen A, B en K. A en B met een diameter van 532 cm en K met 518 cm. Elk rad heeft z'n eigen wateras en waterwiel. Rad A is 34 cm breed, K 65 cm en B 57 cm (Rad B draait buiten de molen onder de stelling!). Totale scheprad-breedte 1.56 meter!
Onderaan de assen C en D zitten onderschijflopen, die de raderen A en B aandrijven. Spil F is langer en onderaan voorzien van een schroefgang of worm. Deze moet via een kamwiel op de middelste wateras rad K aandrijven. Op stelling-hoogte is de woning van de molenaar gepland.
Tekening Gerrit Pouw, naar orgineel van Jan Blanken.

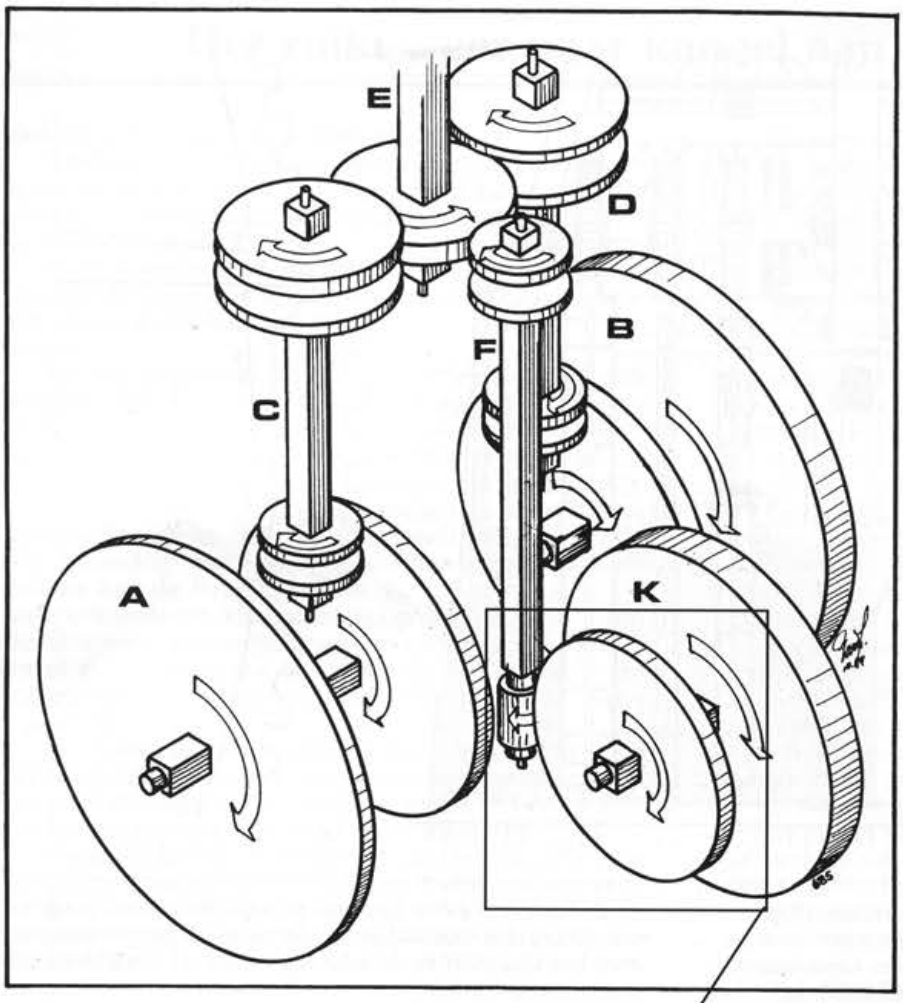

Tekening 2b: Schematische weergave van de drie schepraderen met hun aandrijving.

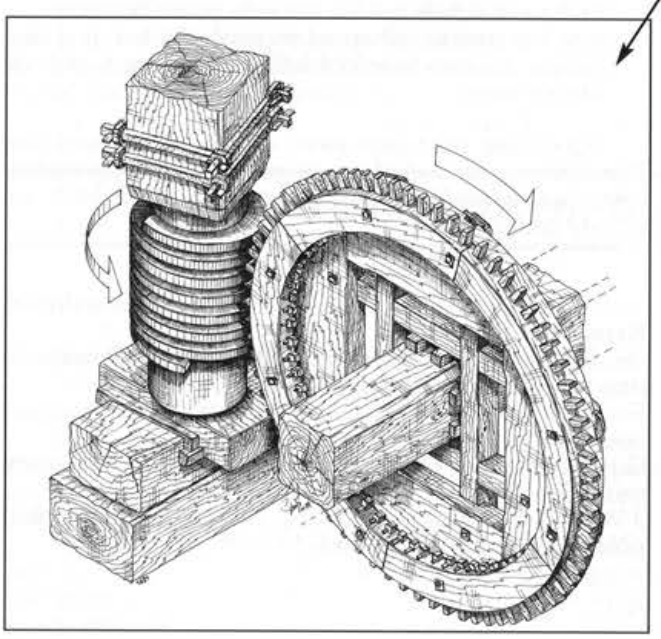

Het schroefrad van Jan Blauken, zoals het er waarschijnlijk zou hebben uitgezien, als het ooit zou zijn uitgevoerd. Het bezwaar ervan is, dat in de getekende uitvoering de koningsspil 23 omwentelingen moet maken tegen 1 omwenteling van het rad. Tekening Gerrit Pouw

of rad 1+2+3). 'Zoodat', schrijft Huichelbos van Liender, *'weinige daegen zoude behoeven voorbij te gaen, zonder dat eene der drie raeden in beweeging zoude konnen gehouden worden'*. Men zou per jaar 'eene oneyndig grooter massa waeter doen uytstorten'. Dat zou tegenvallen.

Jan Blanken wil verder nog, dat de schepraderen *'niet alleen verschillen in breedte, maar ook, waar nodig, in hoogte der opmaalingen'*. En levert er (o.a.) bijgaande tekening bij. Zie tekening 2a en tekening 2b.

Blanken ziet de werkende drievoudige schepradmolen al voor zich: rad A is 34 cm breed, rad B 57 cm en rad K 65 cm.

- Weinig wind: Raderen B en K uit het werk. Rad A maalt. Andere poldermolens staan gedwongen stil.
- Toenemende wind: Raderen A en K uit het werk. Rad B doet het werk van een grote poldermolen. Kleine poldermolens zwichten.
- Veel wind: Raderen A+B uit het werk. Rad K maalt. Grote poldermolens zwichten.
- Harde wind tot storm: Nu malen, naarmate de windkracht verder toeneemt, de raderen A+B, of de raderen A+K, tot uiteindelijk de raderen A+B+K gedrieën, met een totale schepradbreedte van ruim 1,5 meter (!), ongekend veel water uitslaan. Kleine poldermolens stoppen, grote poldermolens zwichten verder.....

Een paar 'bedenkingen of vraagen, in opzigt van het voorgestelde' zou men hiertegen kunnen aanvoeren, schrijft Blanken.

- Kan het gaande werk, m.n. de kammen en de staven, deze zware belasting wel aan (goeie vraag)? Maar Blanken denkt van wel, gezien de goede ervaringen met de verbeterde Kostverloren molen in Rotterdam.
- Kan één watermolenaar zo'n molen met drie schepraderen, die soms voortdurend in en uit het werk moeten worden gezet, wel bemalen? "De Kostverloren molen wordt ook door één molenaar bediend", zegt Blanken. En het werk is *'zoodanig eenvoudig en gemakkelijk, dat het domste slag van menschen, als welken veelal de Moolenaars zijn, zulks doet verrigten'*.
  Het is niet moeilijker dan *'het open en toe doen van een gewoone deur zonder slot'*, voegt hij er zekerheidshalve aan toe. Ze moeten vroeger wel knap achterlijk zijn geweest, die watermolenaars!

Het vereenvoudigd stelsel

Het bovenbeschreven ontwerp kwam, voorzover ik weet, niet verder dan de tekentafel. Het gaande werk was te gecompliceerd: 6 schijflopen, 3 waterassen, 3 waterwielen en dit alles in extra zware uitvoering. Verder moesten 3 waterlopen en 3 krimpen worden aangelegd. 'n Dure aangelegenheid. Er gebeurde dus niets meer. De prijsvraag had geen vervolg. In feite had men slechts een oud idee van stal gehaald.

Wel werden er in 1808 bij Kortenoord drie stenen stellingmolens gebouwd ter beteugeling en afwatering van de Zuidplas, die door afkalving voortdurend groter werd. Molen 1, bovenmolen, kreeg twee schepraderen, ingericht volgens het type "Kostverloren molen" (tekening op pag. 33 van het Zuid-Hollands Molenboek, uitg. 1980). De molens 2 en 3 waren ondermolens met ieder één scheprad.

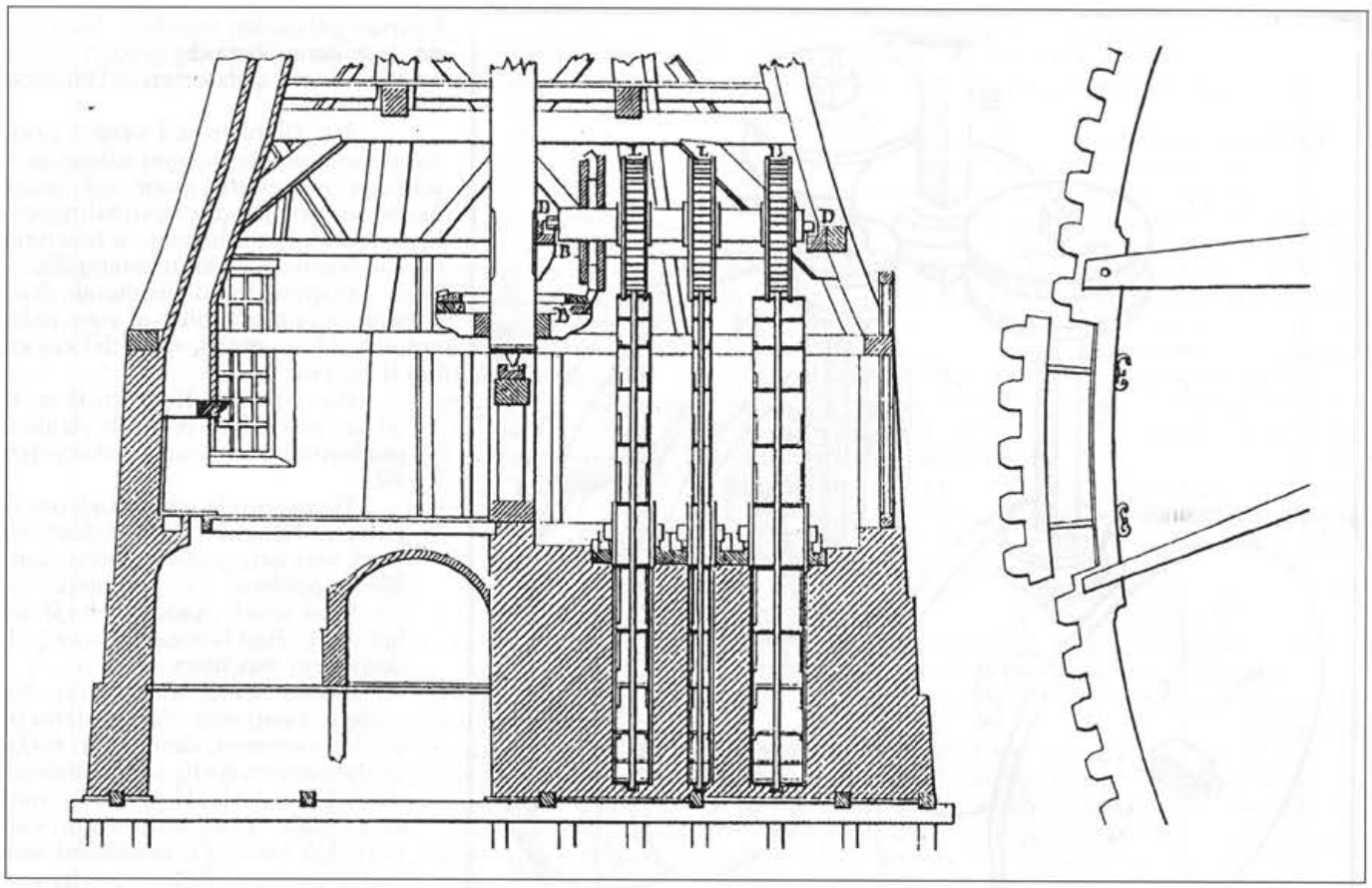

Tekening 3: Het 'vereenvoudigd stelsel' van Jan Blanken. Drie schepraderen van dezelfde middellijn, maar van verschillende breedten hangen elk aan een zeer korte wateras naast elkaar. Onderaan de koningsspil een bonkelaar, die via conisch werk een wentelas aandrijft. Op de wentelas drie even grote schijflopen met ieder 36 gietijzeren staven van 5 cm dik. Deze grijpen in ijzeren tandkransen, die rond de buitenomtrek van de schoepen zijn bevestigd.
Een kort gedeelte van de tandheugels kan worden losgeschroefd, waarmee de molenaar één of meer raderen uit het werk kan zetten (zie rechts). Met dit 'vereenvoudigd stelsel' bespaarde Blanken één spoorwiel, twee schijflopen en drie waterwielen. Bovendien behoefde de molen geen stellingmolen te zijn, want het traditionele gedeelte van de molen kon worden bewoond door de molenaar.

Jan Blanken zat intussen niet stil en presenteerde in 1825 weer een molen met drie schepraderen, maar nu volgens een 'vereenvoudigd stelsel' (zie tekening 3).

Dit ontwerp werd met gejuich ontvangen. En al een jaar later voor het eerst toegepast op een wipmolen bij Leerdam; niet met drie, maar met twee schepraderen. Het proefmalen, in januari 1827 was een succes. Verder gebruikte men het vereenvoudigd stelsel in molens bij Haastrecht, in Delfland, in de Vijfheerenlanden, in Aalst (Gld.) en bij de droogmaking van de Zuidplaspolder in Zuid-Holland, die begon in 1837.

Van de dertig molens (+ een aantal stoomgemalen), die de Zuidplas droogmaalden werden de molens no's 7-8-9-10-11-12 ieder uitgerust met drie schepraderen. Ze bemaalden de ringvaart op de hoge boezem. Gezamenlijke schepradbreedte per molen 1.36 meter.

Maar het vereenvoudigd stelsel voldeed niet. Het in- en uit het werk zetten van de schepraderen ging zeer omslachtig: de molenaar moest de molen stoppen - het uitneembare deel van de tandkrans opzoeken - dit losschroeven en uitnemen - een paar keer naar het vangtouw lopen om het tandenloze deel van de tandkrans precies onder de schijfloop te brengen en vastzetten. Pas dan stond het gewenste scheprad uit z'n werk. Een druk heen en weer gedraaf dus uit de molen naar het vangtouw. Op een vlagerige dag kon hij langer bezig zijn met het wisselen en bijschakelen van schepraderen dan met malen. En verder:

- viel het rendement tegen
- bleef de tandkrans onvoldoende stevig vastzitten rond de houten schoepen
- braken er steeds tanden door de zware belasting
- was het smalste scheprad zo smal, dat het ging slingeren, aanliep tegen of beklemd raakte tussen de krimpmuren

Na enkele tientallen jaren werden de molens van Blanken omgebouwd of vervangen door stoomgemalen, want het tijdperk van deze laatste had inmiddels z'n intrede gedaan.

Bronnen:

Jan Blanken e.a.: "Drie verhandelingen over de verbetering van schepradmolens", 1793
Storm Buysing: "Handleiding tot de kennis der waterbouwkunde", 1864
G.H. Keunen: "De bemaling van de Rotte als boezem van Schieland", in "Molenstudies", 1989
J.W. Schuddebeurs: "De droogmaking van de Zuidplaspolder", in het Zuid-Hollands Molenboek, 1980

Het ruikt weer naar kaneel aan de Plaszoom

Molen De Ster maalt weer specerijen

Toen in 1962 de molen De Ster verbrandde, kwam er een einde aan meer dan tweehonderd jaar snuiftabakfabricage in Rotterdam; ook de specerijenmaalderij verdween toen aan de Plaszoom.

In de tweede helft van de negentiende eeuw fabriceerden de gebroeders Hioolen aan de Kralingse Plas niet alleen snuiftabak maar maalden zij bovendien specerijen.

Uit de bedrijfsboekhouding, die nog gedeeltelijk bewaard is gebleven, blijkt, dat de Hioolens hun producten leverden, maar ook grondstoffen kochten bij bedrijven als Silvo en Van Nelle. Hoewel Silvo en de tabaksfabriek van Van Nelle niet meer in Rotterdam zijn gevestigd, zijn sinds kort de historische banden met deze bedrijven weer aangehaald. Dat heeft geresulteerd in een herleving van oude productiemethoden in de molens aan de Kralingse Plas. Nadat er enige tijd is geëxperimenteerd, kunnen er nu op de "kollergang" van De Ster weer specerijen worden gemalen. In de toekomst zullen er behalve het malen van specerijen op de kollergang ook andere methoden van specerijen malen te zien zijn.

De productie van snuiftabak moet nog wachten op het beschikbaar komen van wijnmoer, een bijproduct van wijnfabricage, maar na de komende wijnoogst kan ook het experimenteren daarmee worden gestart.

Mede dankzij de welwillende hulp van Silvo BV, dat de nodige kruiden ter beschikking stelde, en Imperial Tobacco Nederland BV, vroeger D.E.-Van Nelle, dat de benodigde tabak voor het snuiftabakexperiment ter beschikking stelde, kan De Ster weer specerijen malen en komt een bijna vergeten tak van de tabaksindustrie na 40 jaar weer terug in Rotterdam.

Open Monumentendag

Nadat molenmaker Batenburg de balie van De Ster had vernieuwd en de gemeente Rotterdam het schilderwerk in de week voor Open Monumentendag had afgemaakt, stond De Ster er keurig bij.

De pers - Het Rotterdams Dagblad en De Havenloods - had naar aanleiding van het uitgegane persbericht over de specerijenmaalderij artikelen en foto's opgenomen. Ook in de speciale folder van de VVV Rotterdam was er aandacht voor de molens. Voor deze gelegenheid was een speciale maalploeg aangetreden. Mentormolenaar Van Harrewijen had versterking opgeroepen van zijn schoonzoon en kleinzoon. Ook de molenaars in opleiding, Jan Bakker uit Moerkapelle en Piet Huurdeman uit Bleiswijk waren aanwezig. De heer Van Boven, chef specerijenmaalderij van Silvo BV was aanwezig om de fijne kneepjes van het specerijen malen uit te leggen en om de belangstellenden de historie van het vak te laten 'proeven'.

Om 10 uur hingen zowel de blauwe wimpel , als de vlag van Open Monumentendag in top. Door de zwakke zuidoosten wind was er echter van wapperen nog geen sprake. Gelukkig trok de wind later wat aan, zodat de kollergang toch zijn werk kon doen. Hoewel de resultaten door de zwakke wind wat minder waren dan bij de eerdere proeven, werd er toch nog een acceptabel product verkregen. Bij veel bezoekers kwamen nostalgische herinneringen boven, bijvoorbeeld over hoe zij vroeger kwamen zoeken naar kaneelstokjes, die op de grond terecht waren gekomen bij het uitladen ervan.

Ook voor molen De Lelie en voor het Karottenfabriekje was er veel belangstelling. Hier lag de nadruk op het verhaal van de snuiftabakfabricage. Veel verbazing wekte ook de kleine tabaksplantage bij De Lelie. "Ik heb nooit geweten, dat tabak hier kon groeien, dat hoort toch in de tropen thuis?", was een veel gehoorde opmerking.

Aan het einde van de dag waren er zo'n kleine 100 bezoekers geweest en kon de maalploeg terugzien op een geslaagde dag.

J. Bes / G. Van Harrewijen

Snuiftabak- en Specerijenmolens De Ster en De Lelie

tel. 010-5216759 of 010-4526287

Korte berichten, oproepen, aanbiedingen

Nieuwe stelling voor de Nijverheid in Ravenstein

Bart Tonies, vrijwillig molenaar op "De Nijverheid" te Ravenstein stuurde ons een artikel uit het Brabants Dagblad van 26 oktober jl.:

Stellingmolen De Nijverhied in Ravenstein krijgt een compleet nieuwe omloop. De stelling is dertig jaar oud en tot op de draad versleten. De vernieuwing kost *f* 95.000,=.

"Planken zijn verrot of liggen los. De reling of baliehek, zoals wij die noemen, zakt van ellende in elkaar. Die schoor", wijst de vrijwillig molenaar, "hoort in de muur, maar is volledig doorgerot, omlaag gekomen en zit nu met een touwtje vast(!). Met een flinke wind gaat de balie een centimeter of twee op en neer (!). De veiligheid komt op dit moment echt in het geding."

Zelf loopt Tonies ook niet meer met een gerust hart over de stelling. En bezoekers vragen hem vaak: "Is het wel vertrouwd? Het ziet er zo haveloos uit." Voor de veiligheid is er drie jaar geleden al een afscheiding op de omloop gemaakt.

De molen zelf is in 1996 heropend na een uitgebreide restauratie. De stelling werd daarin niet meegenomen vanwege geldgebrek. Het bedrag voor de restauratie is er nu wel. De gemeente draagt *f* 40.000,= bij. De vrienden van de molen hebben volgens Tonies een behoorlijke donatie gedaan en er is een beroep gedaan op de provincie.

De werkzaamheden aan de stelling duren zeker een maand. Alle liggers, schoren, vloerdelen en het gehele baliehek gaan er af. De oude delen waren van eikenhout, de nieuwe delen zijn van tropisch hardhout, dat o.a. speciaal voor waterbouwkundige werken wordt gebruikt. Het moet tegen weer en wind kunnen. We hopen, dat het hout weer zeker dertig jaar mee gaat. In de toekomst staat nog op het programma de vervanging van het gaande werk van de molen. Daarvoor is nu nog geen geld.

Nieuws van De Passiebloem in Zwolle

Aan de molen is heel wat onderhoudswerk uitgevoerd. De koppen van de vloerbalken zijn vernieuwd m.b.v. epoxyhars en glasvezelstaven. Aan de buitenkant van de molen zijn leklatjes aangebracht en werden slech-

te delen van de staart bijgewerkt. Hier en daar, waar nodig, werd lood vernieuwd. Verder zijn of zullen nog worden vernieuwd de fundering van het naslagwerk en de heklatten van het wiekenkruis. Schilderwerk is eveneens uitgevoerd. Heel belangrijk was een behandeling van de molen ter bestrijding van de bonte knaagkever.

De firma Friesche Vlag heeft 600 flesjes aan de bemanning van de molen geschonken. Die zullen worden gevuld met in de molen geproduceerde olie. De bemanning van de molen vraagt alle molenvrienden in de omgeving van de molen hun lege koffiemelkflesjes (inhoud tenminste 200 ml) bij de molen in te leveren. Dan kunnen ook die met olie worden gevuld. Wie een fles olie koopt, krijgt er een gebruiksaanwijzing voor toepassing van de olie bijgeleverd. In de molen is ook meel te koop. Dat is geproduceerd op de Windesheimer korenmolen.

Vrijwillig molenaar gezocht in Gorcum

De Stichting Vrienden van de Gorcumse Molens vraagt voor stellingmolen "De Hoop" uit 1764 een gediplomeerd vrijwillig molenaar. De molen ligt op de stadswal van Gorcum, verkeert in uitstekende staat van onderhoud en is geschikt om er koren mee te malen.

Indien u belangstelling hebt, kunt u ons schrijven: Stichting Vrienden van de Gorcumse Molens, Postbus 539, 4200 AM Gorinchem. Meer informatie is verkrijgbaar via tel. 0183-620897 of 0183-636532.

Arie van Loon, secretaris
Overwaard 9
4205 PA Gorinchem

Rectificatie

Molenaar Wim van Rheen van de Westerse Molen bij Nieuw Scheemda wijst mij er terecht op, dat ik zijn molen in de bijschriften bij de foto's van mijn artikel over het Groninger Molenweekend ten onrechte "De Dellen" heb genoemd. Mijn verontschuldiging Wim. Ik weet niet, welke hersenkronkel mij daartoe heeft gebracht.

Jan v.d. Vlies

Uitnodiging voor de contactavond in Noord-Holland

De afdeling Noord-Holland van het GVM nodigt u weer uit voor haar halfjaarlijkse contactavond, op vrijdag 10 maart 2000, in de Molenzaal van Sportcomplex Hoornse Vaart, Hertog Aalbrechtweg 4, bij het NS-station Alkmaar Noord.

Het onderwerp is:

De veranderde bewaking van de molenbiotoop

Een belangrijke zaak. De werkgroep molenbiotoop en De Hollandsche Molen voeren daarover overleg. De zaal is open om 19.30 uur; aanvang 20.00 uur. S.v.p. in de zaal niet roken! Inlichtingen tel. 072-5338280 of 0251-311389.

Theo van den Nieuwendijk, secretaris

Affiche Nationale Molendag

In oktober zijn we alweer volop aan de slag gegaan met de voorbereidingen voor de volgende Nationale Molendag. Een van de eerste dingen, die daarvoor weer moet worden geregeld, is een affiche. Er schoot me te binnen, dat er in Gildebrief 99/2 kritiek werd geleverd op het affiche van 1999. Prima natuurlijk, maar gezien het nogal zure commentaar denk ik, dat het absoluut onmogelijk is om het iedereen naar de zin te maken. Moeten we echt gebruik maken van de huidige digitale mogelijkheden? Als het echt nodig is, doen we dat, maar moeten we een molen soms digitaal gaan vervormen?

Het affiche wordt niet in de eerste plaats gemaakt om ons molenaars te behagen. Neen, Nationale Molendag is een dag voor het publiek! Een affiche moet dus een datum vermelden, je moet erop kunnen zien, waarover het gaat. En als je verder nog wat wilt weten, moeten er een naam en een telefoonnummer op staan. Meer niet, want het wordt al heel snel onoverzichtelijk. Tja, en als er dan ook overdag gebeld moet kunnen worden, staat er al snel een bekend telefoonnummer in Amsterdam op, nietwaar?

In het persbericht, dat we uitgeven, wordt uiteraard veel meer uitleg gegeven en natuurlijk gaan we dan dieper in op het fenomeen "vrijwillige molenaars". Het organiseren van zo'n NMD kost niet alleen veel tijd, maar drukwerk, porto en nog zo wat zaken vragen tegenwoordig de nodige financiën. Wij zijn een flinke club geworden. Heel veel adressen dus. De Hollandsche Molen voorziet ons ieder jaar weer van het benodigde budget. De laatste jaren kost het organiseren van NMD maar liefst *f* 20.000,=. Inderdaad, op NMD zelf zijn wij als vrijwillig molenaars en ook hier en daar als beroepsmolenaars zeer actief. Zonder die twintigduizend gulden zou er echter geen NMD zijn!

Voor de schrijver van de bovengenoemde kritiek willen we overigens wel een uitzondering maken. Hij kan ons dat laten weten, want dan sturen we hem gewoon drie volledig blanco affiches op. Daar kan hij dan vervolgens een geheel eigen ontwerp van (laten) maken.

Bert van Uffelen
(tijdelijk weer even) lid Werkgroep Nationale Molendag

Onbekend molenonderdeel in Cadzand

U gelieve bijgaande foto's naarstig te bestuderen. Het zijn zware ijzeren conische pennen, op 11/2 m hoogte gestoken in een stenen molenromp, te weten de molenromp van korenmolen "Nooit Gedacht" in Cadzand. De pennen zijn aan het eind voorzien van een gat.

Door het gat in één van deze pennen steekt een ijzeren bout. De redactie kwam er tot nu toe niet achter, waartoe die pennen

dienden. Maar één onzer Zeeuwse collega's of anders de molenaar van de "Nooit Gedacht" zelf, Jacques Herman, weet het vast wel.....

Peter de Moes

Adreswijziging

Mevrouw P.D. Scholten-Ballast, beheerster van de film-, videofilm- en diaserielijst, verzocht ons een adreswijziging op te nemen van de heer N. Mantel
Zeeweg 304
1852 CA Heiloo
tel. 072-5350304
Dit adres staat vermeld op de bladzijden 10 en 14 van bovengenoemde lijst, alsmede op de aanvullingslijst 1999.

Boekbespreking

Van vrijwillig molenaar Harry van Hoorn kreeg ik een alleraardigst cadeau, toen hij mijn nieuwe dia-klankbeeld "Het Hart van Nederland" kwam bekijken, nl. een fotoboek, getiteld Recht op wind. Het is een uitgave van de Stichting De Schermer Molens ter gelegenheid van haar 35-jarig bestaan. Deze stichting beheert behalve de elf Schermer molens ook korenmolen De Otter en de drie strijkmolens bij Rustenburg. Al deze molens komen in het boekje achtereenvolgens afzonderlijk aan de orde d.m.v. een reeks foto's, waarbij hun bewoners en hun huisdieren eveneens in beeld worden gebracht. In het boekje wordt bovendien nog aandacht besteed aan twee molens en een molenromp, die aan de andere kant van de Schermerringvaart staan, De Havik, de Menningweermolen en de romp van de Wester.

De beperkt gehouden tekst is geschreven door Arjen Steigstra. Hij geeft hier en daar een boeiende terugblik op het verleden, zoals op pagina 15: De molenaars waren vroeger verplicht om de deur aan de luwe zijde van de molen open te zetten, als de molen maalde. Een letter of nummer, aan de binnenzijde van de deur geschilderd, maakte de molen herkenbaar voor de molenbazen. Ook leuk is de tekst op pagina 26: De molens van de Schermer bij de ringvaart werden aangeduid met een letter (Schermerhorn) of een nummer (Driehuizen). De molens van de afdelingen in de polder voerden de letter van die afdeling. Ook de strijkmolens van het naburige en niets met de Schermer uitstaande (hebbende - red.) Geestmerambacht en Heerhugowaard werden beletterd. Zo kan het gebeuren, dat de stichting nu 3 K's, 2 D's, 2 E's en 2 O's bezit.

Maar het echt opmerkelijke van dit boekje is de fotografie van Joris Feekman. Zijn foto's zijn in veel opzich-

MOLEN Wereld

Horatio, er is meer over molens!

Kent u de ***MOLENWERELD*** ook al? Het onafhankelijke maandblad boordevol molens en aanverwante zaken als:

- Actualiteiten
- Over mensen en molens
- Molengeschiedenis
- Taal en cultuur
- De molenbiotoop
- Techniek en bedrijf
- Molenbehoud
- Opinie

Niemand met belangstelling voor molens mag de Molenwereld missen; het tijdschrift dat de kennis erover wil verdiepen en verbreden, kennis die een vrijwillige molenaar zeker te pas komt; en dat elf maal per jaar in minimaal 24 pagina's op A4-formaat en rijk geïllustreerd.
Vraag snel een gratis proefnummer plus meer informatie aan!!!!

Stichting Molenwereld
Antwoordnummer 12104 - 2740 WD Moerkapelle
tel. 0320-220397, fax 079-5931303

ten origineel. Voor het maken van zijn opnamen kiest hij vaak een ongebruikelijk standpunt. Meer dan eens moet hij er languit voor op de grond hebben gelegen. Sommige van zijn landschapsopnamen, die hij in alle jaargetijden heeft gemaakt, zijn adembenemend mooi, b.v. de sneeuwopnamen op de pagina's 14, 41 en 58. Hij maakt veel gebruik van de telelens en nog meer van de groothoeklens. Dat laatste leidt op pag. 73 helaas tot een opname, waarop de molen karikaturaal scheef staat.

Bijzonder zijn de pagina's 28, 29, 50 en 51. Op die pagina's is van alle vijftien molens hetzelfde onderdeel te zien, gefotografeerd vanuit exact hetzelfde standpunt, resp. een raam in de weeg (al of niet met luiken), het kruirad (hier contrasteert De Otter op ludieke wijze met de overige molens, die alle binnenkruiers zijn), een buitendeur en het achterkeuvelens. Ook bij deze laatste onderdelen onderscheidt De Otter zich duidelijk van de andere.

Kortom, een aanbevelenswaardig boekje, uitermate geschikt als geschenk. Het formaat is ongeveer liggend A4, 28,5x22 cm. Het telt 76 pagina's en is gedrukt bij BV Drukkerij Pal in Duivendrecht. Het ISBN-nummer is 90-9013101-9. De prijs is mij helaas niet bekend.

Jan v.d. Vlies

De burgemeester

B en W

In sommige gemeenten is de burgemeester vaak een geplaagde man of vrouw. Men vraagt zich dan wel eens af, wat hij of zij voor ons doet. Met diezelfde vraag zit ik ook, maar dan gaat het over de burgemeester in de kap van een molen, een balk, die soms wordt geflankeerd door wethouders. De betreffende balk ligt halverwege tussen en evenwijdig aan de voeghouten en verbindt de stormbalk of de lange spruit met de windpeluw. Beroepsmolenaars en molenbouwers noemen de burgemeester soms kalf. Ook de benamingen tempelbalk en steunderbalk komen voor.

Windpeluwondersteuning

Indertijd is mij geleerd, dat de burgemeester de windpeluw moet ondersteunen. De windpeluw draagt tenslotte een groot gewicht en dient tegen doorbuiging te worden ondersteund. Dat antwoord krijg ik dan ook steeds als ik de functie van de burgemeester ter sprake breng. Deze uitleg heeft mij echter nog steeds niet kunnen overtuigen. Een beetje eigenwijs ben ik altijd al geweest. De pen/gat-verbindingen lijken mij echt niet zo sterk, dat de burgemeester daardoor een steunende functie aan de windpeluw kan geven. Kijk maar naar de roosterhouten bij oudere molens; deze zakken door en liggen op de kruiring (althans bij een voeghoutenkruiwerk). Vaak lost men dit probleem op door het plaatsen van stutten tussen de voeghouten en de spanten, zodat het gewicht van de kap niet hoeft te worden opgevangen door de roosterhouten. De windpeluw is dusdanig zwaar uitgevoerd, dat ik me afvraag, of hij dat steuntje wel nodig heeft. Het lijkt mij in ieder geval veel goedkoper en effectiever om voor de windpeluw een zwaardere balk te nemen in plaats van het plaatsen van zo'n dure burgemeester (en soms bovendien in combinatie met een stormbalk, in die gevallen, waarin de lange spruit niet vóór het bovenwiel ligt).

Al dan niet vrij van de kruiring

Indien de burgemeester op de kruiring zou rusten, ja, dan zou hij dienen als opvulblok tussen de windpeluw en de kruiring en de windpeluw steun geven. In sommige molens is dit zo, maar dat is echt niet de bedoeling: e.e.a. is dan verzakt, waardoor de molen zwaar zal kruien. Neen, de burgemeester moet vrij liggen van de kruiring.

Tempelbalk

Een tweede verklaring is, dat deze balk aanwezig is om de bovenas te kunnen tempelen. Er is een stevige ondergrond nodig om de bovenas te kunnen opkrikken. Ook dat gaat er bij mij niet in. Men plaatste vroeger echt niet zo'n dure balkenconstructie voor werk, dat maar af en toe moest worden uitgevoerd.

Waarom een duur betaalde burgemeester?

Mij is door molenbouwer Medendorp uit Zuidlaren verteld, dat er ooit een kleinere molen is gebouwd zonder een burgemeester en dat toen snel bleek, waarom die echt nodig was. Het molentje dompte al bij de eerste maal, dat het werd gekruid, voorover. Mijns inziens dient de burgemeester (bij grotere molens samen met de wethouders) er dan ook voor om voorover dompen van de molen te voorkomen. Om het grote bovenwiel in de kap te kunnen herbergen moet men de voeghouten een (naar buiten) gebogen vorm geven. Dat heeft tot gevolg, dat de steunpunten, waar de voeghouten op de kruiring rusten, vanwege de cirkelvorm van deze laatste, meer naar achteren komen te liggen (gezien vanaf de askop) en dus dichter bij de evenwichtslijn van de kap (= de lijn ter weerszijden waarvan het gewicht van het voorste kapgedeelte even groot is als het achterste kapgedeelte). U begrijpt het al, in zo'n situatie kan de kap gemakkelijker naar voren dompen, als de wind achter op het wiekenkruis staat of als men de molen kruit.

Benamingen

Zal de naam stormbalk hiermee ook in verband staan? O.a. bij storm van achteren geeft de stormbalk samen met de burgemeester, die ook wel steunderbalk (!) wordt genoemd steun aan de kap. Voor mij snijdt deze uitleg het meeste hout. Net zo belangrijk als het werk van de burgervader is in de gemeente, is de taak van de burgemeester in de molenkap. Mocht u het er niet mee eens zijn en een betere verklaring hebben, ik houd me aanbevolen.

Marius Biesheuvel,
vrijwillig molenaar op korenmolen Windlust te Overschild en olieslager in Molenmuseum De Wachter te Zuidlaren.
Hoofdweg 55
9615 AB Kolham

Reactie op "Een ander millenniumprobleem"

In de Bijbel kunnen we lezen in Lucas 3 vers 1: In het vijftiende jaar van de regering van keizer Tiberius, toen Pontius Pilatus stadhouder over Judea was en Herodes viervorst over Galilea.....etc. Wij zouden dat tegenwoordig iets anders zeggen: "In het jaar vijftien van de regering van keizer Tiberius.....etc". Omdat toen onze jaartelling nog niet bestond, refereerde men aan andere belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis. Lucas vond de troonsbestijging van Tiberius blijkbaar belangrijk genoeg om er voor een tijdsaanduiding aan te refereren. Tiberius was op genoemd moment, zo lezen we, bezig aan zijn 15-de regeringsjaar. Hij had dus 14 volle regeringsjaren achter de rug (+ nog een aantal maanden, weken, dagen, uren, minuten en seconden).

"In het jaar 1999", of kortweg "In 1999" is een verkorte zegswijze voor: "In het 1999-ste jaar na de geboorte van Christus". Dat betekent, dat Christus, als Hij zich nog onder de levenden zou bevinden, aan zijn 1999-ste levensjaar bezig zou zijn en dus 1998 jaar oud (+ nog een aantal maanden, weken, dagen, uren, minuten en seconden), maar in ieder geval nog geen 1999 jaar oud. Hij zou 1999 jaar oud worden op 31 december 1999 om 24.00 uur, oftewel 1 januari 2000 om 0.00 uur. Op dat moment zou zijn 2000-ste levensjaar beginnen en hij zou 2000 jaar oud zijn aan het eind van dat jaar op 31 december 2000 om 24.00 uur, oftewel 1 januari 2001 om 0.00 uur.

Een jaartal geeft dus aan een lopend levensjaar aan. Leeftijd geeft een aantal verlopen volle jaren aan. Alleen op het moment van iemands verjaardag is het getal van zijn leeftijd dus gelijk aan dat van zijn lopende levensjaar. In alle andere gevallen is het getal van de leeftijd 1 lager dan dat van het lopende levensjaar. Wij beginnen bij onze geboorte aan ons eerste levensjaar en worden pas aan het eind daarvan 1 jaar oud. 'In je eerste levensjaar' zijn is dus iets heel anders dan 'één jaar oud zijn'.

Toen Christus geboren werd, begon hij dus aan zijn eerste levensjaar, maar was natuurlijk nog niet 1 jaar oud. Dat werd hij aan het eind van zijn eerste levensjaar. Zijn eerste levensjaar noemen we tegenwoordig het jaar 1. Die 1 geeft dus geen leeftijd aan!

Nu lees ik op pagina 80 van het boekje "Vraagtekens bij het Millennium" van Stephen Jay Gould (in de vertaling van Vivian Franken, die ik in ieder geval op taalfouten heb betrapt; mogelijk heeft ze dus ook vertaalfouten gemaakt):

"Wanneer is een eeuw ten einde? Aan het eind van een jaar, waarvan de laatste twee cijfers 99 zijn (zoals het gezond gevoel ons influistert), of aan het eind van een jaar, waarvan de laatste twee cijfers 00 zijn (zoals de strikte logica van een merkwaardig stelsel voorschrijft)?"

En op pagina 84 van datzelfde boekje:

"Maar de vergissing van Denis ten aanzien van de geboorte van Jezus valt in het niet vergeleken met de gevolgen van zijn tweede misser: hij begon zijn nieuwe berekening van de tijd op 1 januari AUC (ab urbe condita, oftewel 'vanaf de stichting der stad (Rome)') en noemde deze datum 1 januari van het jaar 1 AD (anno Domini, oftewel 'in het jaar van de Heer'), niet van het jaar 0 (waarmee hij ons, als we terug kijken, heel wat ellende zou hebben bespaard). Doordat Denis geen rekening hield met het jaar 0, schopte hij al onze ideeën over tellen in de war. In het jaar, dat Jezus een jaar oud was, was de jaartelling, die begon met zijn geboorte, al twee.

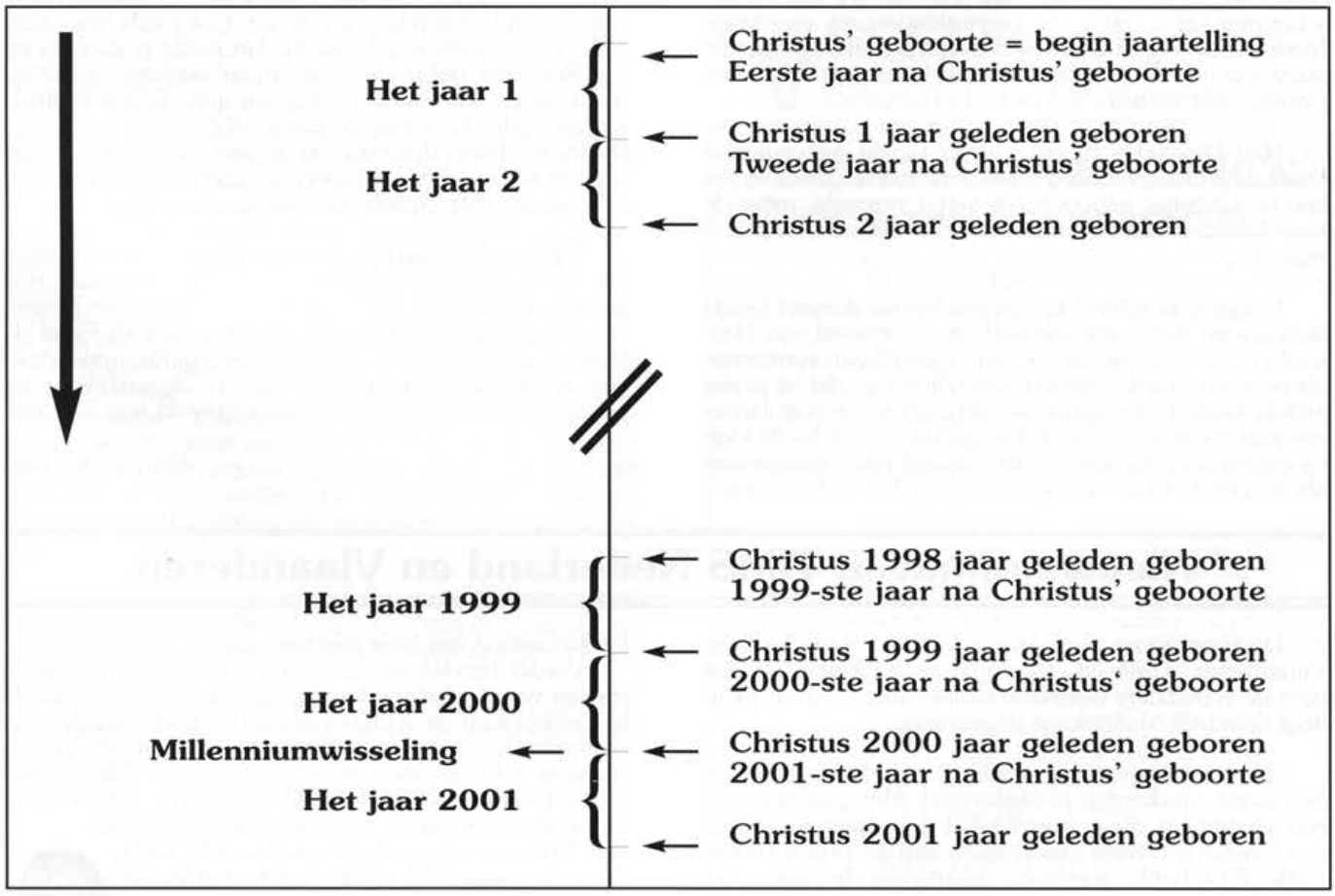

Wel, ik kan niet anders dan constateren, dat, toen Gould bij het schrijven van deze woorden z'n gezonde gevoel liet spreken, zijn gezonde verstand hem in de steek moet hebben gelaten. Gould wil dus doodleuk het getal van het lopende jaar gelijk maken aan het getal van de leeftijd, alleen, omdat dat hem beter uitkomt bij het tellen.

Om te beginnen verwart hij dus het tegenwoordig deelwoord met het voltooid deelwoord: een jaartal geeft - we hebben dat hierboven gezien - een lopend (tegenwoordig deelwoord) jaar aan, terwijl leeftijd een aantal verlopen (voltooid deelwoord) volledige jaren aangeeft. Maar er zijn meer bekende personen, die soms moeite hebben met het onderscheid tussen het tegenwoordig en het voltooid deelwoord. Daarvoor hoeven we maar even terug te denken aan de verkiezingscampagne voor de Provinciale Staten, toen het 'rekening rijden' een 'hot item' was. Voorzitter Paul Nouwen van de ANWB en in diens kielzog de CDA-fractievoorzitter Jaap de Hoop Scheffer spraken toen opgewonden over het 'betaald (voltooid deelwoord) in de file staan'. Wel, wie wil er nu niet betaald worden voor het in de file staan? Helaas, we zullen ervoor moeten betalen. De heren hadden natuurlijk moeten spreken over het 'betalend (tegenwoordig deelwoord) in de file staan'. Maar dit terzijde.

Blijkbaar heeft Gould er geen benul van, op welk een onzalige wijze hij daarmee de elementaire logica geweld aandoet. Hij begint te tellen bij 0, dringt Christus een nulde levensjaar op en geeft daarmee aan het getal 0 een wezenlijke inhoud, terwijl elk weldenkend mens weet, dat nul geen afmeting heeft, niet in ruimte en ook niet in tijd. Een voorwerp, dat een lengte heeft van 0 cm, bestaat niet. Een periode, die 0 min. duurt, bestaat niet.

Erger nog, Gould heeft niet in de gaten, dat zijn onzalige beslissing onvoorstelbare gevolgen heeft. Want, als het jaar na de geboorte van Christus diens nulde jaar is, is de eeuw na diens geboorte de nulde eeuw en het millennium na diens geboorte het nulde millennium. Om nog maar te zwijgen van het feit, dat we dan opgescheept zouden zitten met een nulde januari, een nulde februari enz. Het zou betekenen, dat we bij de komende jaarwisseling de twintigste eeuw binnengaan en het tweede millennium!

Niet Dionysius Exiguus (door Gould neerbuigend Denis de Korte genoemd) maakte de misser, toen hij het jaar na Christus' geboorte het jaar 1 noemde, maar de heer Gould maakt een misser, als hij dat jaar het jaar 0 noemt.

Volgens de achterflap van zijn boekje doceert Gould biologie en paleontologie aan de universiteit van Harvard en heeft hij met zijn boeken wereldfaam verworven als popularisator van wetenschap. Ik hoop, dat hij in zijn andere boeken zijn zucht om wetenschap te populariseren niet zodanig ver heeft doorgedreven, dat hij de logica zoveel onwetenschappelijk geweld heeft aangedaan als in zijn boekje "Vraagtekens bij het millennium". Want het zgn. gezonde gevoel, dat hij hier aan de dag legt, is vergelijkbaar met dat van mensen, die bij het kruis of munt gooien beweren, dat de kans op munt groter is geworden, als ze een aantal malen achtereen kruis hebben gegooid. Integendeel, als de munt zuiver is, blijft de kans op kruis of munt keer op keer exact 50%. Iedere worp is nl. volkomen onafhankelijk van de voorgaande worpen. Sterker nog, als de uitslag steeds weer kruis is, is er een gegronde reden om aan te nemen, dat het de volgende keer weer kruis zal zijn. Er is dan waarschijnlijk met de munt geknoeid!

Populariseren mag nooit ontaarden in het naar de mond praten van hen, die blijkbaar moeite hebben met het logisch nadenken.

Gebruik nooit gevoelsargumenten om te trachten de logica naar uw hand te zetten. U zult jammerlijk falen. Die voor het oog zo mooie en daardoor zo betekenisvol lijkende overgang van 1999 naar 2000 leidt ons het tweeduizendste jaar na de geboorte van Christus binnen, maar pas aan het eind van dat jaar zijn er werkelijk tweeduizend jaar om! Dat 'andere' millenniumprobleem bestaat dus helemaal niet, althans niet voor wie goed kan tellen in een allerminst merkwaardig stelsel. U hoeft er eigenlijk niet eens voor te kunnen tellen, alleen maar logisch na te denken.

Overigens kan ik best een paar gevoelsargumenten bedenken, die de (echte) logica onderstrepen. Wat te denken van een schitterend rond getal als afsluiting (bekroning, zo u wilt) van een periode, als voltooiing van een tijdperk of, nog dramatischer - om in de sfeer van Goulds boekje te blijven - als het einde der tijden? En wat te denken van die (bijna) maagdelijke 1 (in het getal 2001) als aanduiding voor het prille begin van een nieuw tijdperk? Iets nieuws begint toch altijd met een 1 en nooit met een 0?

U bent op de lagere school niet in de nulde klas begonnen, u ging nooit naar uw nulde zwemles, u rookte nooit uw nulde sigaret, u bent nooit voor de nulde keer verliefd geworden en u at nooit uw nulde ijsje. Kent u het nulde boek van Vestdijk, het nulde pianoconcert van Mozart of het nulde artikel in het wetboek van strafrecht? Juist, ze bestaan geen van alle. Tellen begin je met het getal 1, ook bij de jaartelling!
Dionysius heeft dus niets in de war geschopt. En die ellende, waarover Gould spreekt, halen we onszelf op de hals, als we niet logisch nadenken.

Tijdens de komende jaarwisseling viert u het begin van het slotjaar (kroonjaar, zo u wilt) van het tweede millennium en een jaar later het begin van het openingsjaar van het derde millennium. Zo kom ik, net als Peter de Moes, op tweemaal feest, maar dan beide malen met een zinnig gevoelsargument en, in tegenstelling tot Gould, zonder daarmee de logica geweld aan te doen.

Jan van der Vlies

Nieuwe uitgaven TIMS Nederland en Vlaanderen

De Vereniging voor Molinologie in Nederland en Vlaanderen, TIMS-NL/VL, heeft in de afgelopen tijd voor de liefhebbers weer drie interessante nummers van haar tijdschrift Molinologie uitgebracht.

Nummer 9 bevat een artikel over de vermelding van de oudste windmolen in Nederland. Het gaat hier om een windmolen, die in maart 1221 door Beatrijs, Vrouw van Massemen, werd geschonken aan de Duitse Ridderorde. Zij schenkt goederen, waaronder de molen, ter kwijtschelding van haar zonden.

Verder handelt een uitvoerig artikel over de molenroeden van de Gebroeders Fransen in Vierlingsbeek. In het artikel gaat de schrijver in op de productiewijze van de roeden en het transport ervan per mallejan. Verder verhaalt hij over de familiegeschiedenis. Het artikel omvat tevens een complete (!) beschrijving - op basis van de productieboeken - van de door de Gebroeders Fransen vervaardigde roeden. Het blijkt, dat ze in totaal 247 roeden hebben geleverd

aan molenaars en molenmakers in heel Nederland. Ook hebben zij sommige roeden geleverd aan Duitsland, maar het vermoeden, dat ze veelvuldig roeden hebben geëxporteerd naar België, blijkt niet op waarheid te berusten.

Nummer 10 van Molinologie bevat een uitgebreid artikel met vele foto's (waarvan de meeste nog niet eerder werden gepubliceerd) over torenkotmolens in Vlaanderen. Het is een vervolg op een artikel, dat in Molinologie 1995/4 is verschenen. Een tweede bijdrage uit Vlaanderen, van de hand van Lieven Denewet, gaat in op het "scheprad" van de poldermolen te Drongen (Oost-Vlaanderen). Verder bevat dit nummer, zoals te doen gebruikelijk, een keur aan recensies van recent verschenen molenliteratuur.

Nummer 11 bevat een drietal uitgebreide artikelen. In het omslagartikel geeft architectuur- en bouwhistorica Carla Rogge een beschrijving van vijf grafzerken met molenafbeelding uit de zeventiende eeuw en vroege achttiende eeuw. Alle stenen bevinden zich in de Grote of Sint-Nicolaaskerk te Alkmaar. Bij drie zerken kon worden vastgesteld op welke molen de overledene had gemalen. Aan de hand van de kaart van Blaeu (1649) kon ook de locatie van deze molens worden vastgesteld.

Molenvorser Herman Hagens gaat in op een opgraving van de voormalige watermolen te Hellendoorn (Overijssel). Deze watermolen raakte al in de eerste helft van de 19e eeuw in onbruik, doch dankzij de opgraving, oude kadasterkaarten en een schilderij weet de auteur een beeld te scheppen van deze verdwenen molen.

Tenslotte gaan (wip)molenkenner Jan den Besten en Erik Stoop in op het bestek van een wipkorenmolen, die in 1697 te Bruchem (Gelderland) is gebouwd. Aan de hand van het teruggevonden bestek is een reconstructietekening vervaardigd. Ook hier betreft het een reeds lang verdwenen molen, die op de tekentafel van Den Besten weer tot leven komt. Het is opmerkelijk, dat het hier om een origineel bestek voor een wipkorenmolen gaat, omdat er tot nu toe slechts één dergelijk bestek bekend was. Waarschijnlijk zijn er dus meer molens gebouwd als wipkorenmolen en zijn niet alle molens van dit type omgebouwde wipwatermolens.

Bovenstaande nummers van Molinologie zijn te bestellen door overmaking van het verschuldigde bedrag op rekeningnummer 6104927 (Postbank) t.n.v. Penningmeester TIMS-Nederland en Vlaanderen, Hondsdraf 17, 3738 TB Maartensdijk, onder vermelding van het gewenste. Eén nummer kost *f* 12,=, twee nummers *f* 20,=. Indien u alle drie nummers bestelt, geldt voor u een éénmalige aanbieding: u betaalt dan slechts *f* 27,50. Alle bedragen zijn inclusief de verzendkosten.

Arnhemse molens en hun historie

De skyline van Arnhem laat nog maar één enkele molen zien: de 150 jaar oude molen 'De Kroon' in de wijk Klarendal. Arnhem heeft echter een rijke molenhistorie en werd wel dé molenstiad bij uitstek genoemd - op oude stadsgezichten staan opvallend veel molens. De ligging van Arnhem tussen de heuvelachtige Veluwe en de Rijn maakte het gebruik van diverse soorten molens mogelijk. Watermolens waren gelegen langs de Molenbeek of Sint Jansbeek; windmolens stonden in het heuvelachtige terrein ten noordwesten van de stad. Bovendien bezat Arnhem tredmolens, rosmolens en diverse andere molens.

In het boek Arnhemse molens en hun geschiedenis worden de molens van de vroege Middeleeuwen tot heden beschreven. Al halverwege de zesde en zevende eeuw moet er een nederzetting zijn geweest langs de Sint Jansbeek - de levensader van de stad - ongeveer op de plek van het huidige Land van de Markt. Met die eerste bewoners kwam de behoefte aan voedsel - en dus aan gemalen graan - en werden de eerste maalmethoden ontwikkeld. Die zijn door de eeuwen heen verbeterd en na de industriële revolutie ook langzamerhand weer vervangen door andere methoden. Het boek verhaalt niet alleen over technische 'molenzaken'; ook de afkomst, sociale status en families van de molenaars komen erin aan de orde.

Arnhemse molens en hun geschiedenis werd geschreven door G.B. Janssen en uitgegeven door Uitgeverij Matrijs, Postbus 670, 3500 AR te Utrecht, fax 030-2319824.

Het boek heeft een afmeting van 21 x 27 cm, telt 128 pagina's en is rijk geïllustreerd. In de boekhandel verkrijgbaar voor *f* 39,95. Voor nadere inlichtingen kunt u u wenden tot Uitgeverij Matrijs, Daniëlle Koudstaal, tel. 030-2343148.

Fa. J. J. Vendrig & Zn.
GROOT- EN KLEINVERPAKKING

VENDRIG'S PAPIERENZAKKEN VOOR UW BAKKERSMEEL:

Wij leveren zakken van
1-30 pond.
Zakken van 25 kg.
Wit en bruin.
Het bedrukken van de zakken met uw eigen molen is mogelijk.
Bel geheel vrijblijvend voor onze concurrerende prijzen.

Julianalaan 15
3417 GJ Montfoort
Tel. 0348-471521
Fax. 0348-471512

Zeilmakerij van Neerven bv

opgericht 1925

van Neerven's MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR IN NEDERLAND,BELGIE EN DUITSLAND IN KATOEN,WK77 EN MARLON BOLUS ROOD

D.van Erpstraat 1
5341 AK OSS Nederland
Telefoon 0412-624028
Telefax 0412-627973

Sinds 1925

Malen om den brode?

- baktarwe / bakrogge
- meel, bloem en mixen
- Natuurgraan®
  -kleinverpakking
- levering door heel Nederland
- advisering

MOLEN DE HOOP WERVERSHOOF

Zijdwerk 15 - 1693 NZ Wervershoof
telefoon 0228-582720 - fax 0228-581314
Wij produceren onder H.A.C.C.P.

MOGEN WIJ HET EVEN MET U HEBBEN OVER HET GEZICHT VAN UW BEDRIJF?

Wilhelmina levert bedrijfskleding in vele uitvoeringen, modellen en materialen. Maar ook effektmatten, poetsdoeken, kleefzwabbers en handdoek- en zeepautomaten. Afname van deze produkten en nog vele andere in combinatie met Wilhelmina's unieke huurservice geeft u de zekerheid van altijd schoon en kompleet materiaal. Want zeg nu zelf, een onverzorgd bedrijf dat is toch zeker geen gezicht.

Wilhelmina werkt aan schoner werken.

Wilhelmina Textielreiniging bv
Kanaaldijk Zuid-West 9
5706 LD HELMOND
Tel. 04920-35820

wilhelmina
zorg voor uw zaak

Najaarsexcursie afdeling Gelderland

Op 25 september jl. stond de najaarsexcursie van de afdeling Gelderland weer op het programma. Dit keer had Jan Knegt de excursie uitgezet en had Dirk-Jan Abelskamp gezorgd voor een route- en molenbeschrijving. Jan, onze poldermolenaar, had verschillende molens in het "Land van Altena" in de route opgenomen en het zal dan ook niemand verbazen, dat het hier vooral ging om de wipmolen.

Het was een schitterende dag, waarop de zon en gelukkig ook de wind niet ontbraken. Komend vanuit Zaltbommel en rijdend op weg naar het verzamelpunt, zagen we de eerste molen al draaien. Met het polderlandschap en de blauwe lucht als achtergrond was het een fraai gezicht.

Zoals gebruikelijk verzamelden we ons eerst in restaurant, party- en bowlingcentrum "De Woerd" en lieten ons de koffie en de cake goed smaken. Met auto's en motoren kwamen 34 belangstellenden naar Zuilichem en om 10.00 uur kwam de Gelderse karavaan in beweging.

Toen we aankwamen bij de poldermolen van Zuilichem, heette de familie Romp-Beekhuizen, die deze uit 1735 stammende achtkante poldermolen als woning in gebruik heeft, ons welkom. We splitsten ons in twee groepen en werden opmerkzaam gemaakt op diverse bijzonderheden van de molen, o.a.: in de kap een vulhout onder de kruivloer om het kruien van de licht scheefstaande molen te vergemakkelijken; in het hekwerk van de buitenroe een wafel om aanloop van het hekwerk tegen het riet van de kap te voorkomen; poeren als fundering. Maar ook diverse fotoboeken en documenten gaven ons een beeld van het wel en wee rond deze molen in vroeger dagen. De molen met binnenscheprad had als taak om de Bommelerwaard ten oosten van de Meidijk droog te houden. Het was een genot om te horen, hoe een vrijwillig molenaar en zijn gezin in zo'n molen hun draai hebben gevonden!

Dat we niet alleen poldermolens bezochten, bleek al bij ons volgende reisdoel, de "Nooit Gedagt" te Woudrichem. Deze achtkante stenen stellingmolen was aan het einde van de Tweede Wereldoorlog uit het stadsbeeld van Woudrichem verdwenen, omdat de Duitse troepen de molen hadden opgeblazen. Dit bleef zo, totdat men in 1990 met de herbouw van deze molen begon. Gelukkig kon men de molen op 31 mei 1996 weer officieel in gebruik nemen. De molen is nu weer dagelijks in bedrijf als korenmolen. Men kan er weer terecht om versgemalen meel voor o.a. brood en pannekoeken, maar ook om diverse bakkerijproducten (o.a. brood en eierkoeken) te kopen. Al met al konden we hier weer eens zien, waartoe een stukje vakmanschap in ontwerp en bouw kan leiden: een schitterende molen, die weer mede het stadsgezicht van Woudrichem bepaalt.

Dat Woudrichem ook wordt omringd door nogal wat water, bleek op ons lunchadres, want restaurant "In den Parlevinker" lag in het water en hier konden we, genietend van de lunch, de veerboten naar slot Loevestein en zelfs een stoomboot voorbij zien komen. Nadat we allen van een natje en een droogje waren voorzien, gingen we weer op pad in de richting van Almkerk.

Daar, of liever gezegd in Uppel, brachten we een bezoek aan de "Zandwijkse" en de "Uitwijkse" molens. Deze wipmolens werden respectievelijk gebouwd in 1699 en 1700. Van de eerstgenoemde wip dateert bijna de gehele constructie nog uit het bouwjaar. De voor deze streek zo kenmerkend zwartgeteerde bovenhuizen van deze molens staken mooi af tegen hun met riet gedekte ondertorens, maar ook tegen hun omgeving. We werden hier o.a. welkom geheten door Jan den Besten en Suzanne Veen. De naam van Jan is niet alleen verbonden met de Zandwijkse molen, maar ook aan de "Nooit Gedagt" te Woudrichem en met de "Noordeveldse (wip)molen" te Dussen, voor welke molens hij zorgde voor bestek en bouwtekeningen.

In de ondertorens van de Uppelse wippen kan men nog de stookhokken vinden, die dienden als verblijf voor de molenaar tijdens het nachtmalen. Leuk was het om te zien, dat zelfs de raampjes in de binnenmuren zodanig zijn geplaatst, dat men via deze raampjes en de openstaande deuren zicht kan houden op het veranderende weer aan de horizon. De schepraderen, die we op deze dag goed konden bekijken, bleken totaal andere sintelstukken te hebben; niet alleen ten opzichte van elkaar, maar ook ten opzichte van de poldermolen van Zuilichem. Niet alleen door de verhalen van de vrijwilligers, maar ook door het oude karakter, dat in deze molens bewaard is gebleven, konden we nog werkelijk de sfeer opsnuiven van het molenaarsbestaan in die vervlogen tijd.

Tussen beide wipmolens in konden we ook nog de restanten zien van de oude waterloop van het motorschepradgemaal, dat hier in 1927 de Uppelse wipmolens had vervangen.

We zetten onze tocht voort naar Almkerk, alwaar we de "Oude Doornse Molen" gingen bezoeken. Ook in deze met riet gedekte achtkante poldermolen was een stookplaats gemetseld. Alleen had de molenaar hier wat meer geluk, want in deze molen had hij tenminste nog een bedstee voor zijn broodnodige rust tot zijn beschikking. De molen begint overigens al enigszins te lijken op de toren van Pisa, want door verzakking staat hij al meer dan 26 cm uit het lood. Voor het kruiwerk van deze molen heeft men de oorspronkelijk iepenhouten rollen moeten vervangen door ijzeren rollen, omdat de eerste regelmatig sprongen, vanwege de extra belasting, die de scheefstand van de molen op de overring (en daardoor op de rollen) uitoefende. Deze molen heeft nog Potroeden en vormt een mooi voorbeeld van hergebruik van molenmaterialen: lange spruit en staartbalk zijn vervaardigd van oude Potroeden.

De laatste bestemming op onze molentocht was te vinden bij Dussen in polder "Het Noordeveld". De oorspronkelijke naam van deze molen was "De Nieuwe molen". In 1795 kreeg hij de naam "Noordeveldse molen". Een of andere gek stak hem in 1992 in brand. Nadat men zich een aantal jaren voor het herstel van de molen had ingespannen, kon de "Noordeveldse molen" gelukkig in 1998 door prins Claus worden heropend. Van de verbrande molen konden enkele oude delen worden hergebruikt, o.a. de ondertoren, die met behulp van kunsthars kon worden hersteld. De molenmaker gebruikte o.a. houtsoorten als azobe en bilinga voor het overige herstelwerk. Het gaande werk loopt letterlijk als een zonnetje, zodat je het nauwelijks merkt, dat je in een werkende molen aanwezig bent. Het is een genot om dat te ervaren! Anders dan de Zandwijkse en de Uitwijkse molen, die een evenaar hebben, heeft de Noordeveldse molen een soort compacte trommelvang (normaal in die regio). Ter vermindering van het lekverlies van het scheprad heeft men op de schoepen zgn. verbreedsellatten aangebracht. Die beperken de ruimte tussen scheprad en krimpmuren.

Petro van Doorne

Drentse molendag geplaagd door weinig wind

Molen De Arend in Coevorden.

"Túúúúút", klinkt het nijdig, als een medeweggebruiker mij met z'n claxon duidelijk maakt, dat ik, rondkijkend naar een geschikte parkeerplaats, een verkeersovertreding bega door hem geen voorrang te verlenen op de rotonde vlakbij molen 'De Arend' in Coevorden. "Foutje, van Deudema", denk ik schuldbewust, maar ik kijk nadrukkelijk een andere kant uit en doe, alsof er niets aan de hand is, een zwaktebod, dat moet ik toegeven.

"De Arend", Coevorden

Vijf minuten later loop ik op 'De Arend' af. Door de zwakke wind komt de molen maar af en toe in beweging. Op de begane grond zijn drie panelen tegen de muur aangebracht. In één ervan zijn verschillende soorten keukenmolens opgesteld: o.a. een snijbonenmolen, een kaasraspmolen, een handkoffiemolen en zelfs een heel oude elektrische koffiemolen. Op een verhoging is een koppel stenen opgesteld en een steenkraan.

Op de eerste zolder zie ik twee maalbakken en twee regulateurs. Verder naar boven moeten er dus nog twee steenkoppels aanwezig zijn.

Op de stellingzolder maak ik kennis met drie heren. De eerste is Geert Huising, de molenaar, een telg uit een oud molenaarsgeslacht. Zijn grootvader maalde op een molen in Weerdinge en zijn overgrootvader op een molen in Emmen. Piet Blijleven, de tweede, is monumentenwacht(er) in Drente en de derde is Jan Halfwerk, die voor de molen allerlei hand- en spandiensten verricht, zoals hij het zelf formuleert. Het komt goed van pas, dat hij ooit wethouder was van de gemeente. Hij heeft daardoor goede relaties met de heer Ankringa, het huidige hoofd van de eigen gebouwen van de gemeente, waarvan de molen er één is.

De heren bieden mij koffie aan en als ik mij die goed laat smaken, vertelt Huising, dat er vroeger in en rond Coevorden zo'n veertien molens hebben gestaan. Daaronder een standerdmolen, een waterradmolen, een achtkante poldermolen, een oliemolen en niet minder dan drie tjaskers.

Na de koffie leiden de heren mij rond over de stellingzolder. Er staan inderdaad twee steenkoppels opgesteld, maar ook een koekenbreker. Die wordt aangedreven door riemen. De eerste riem loopt vanaf het spoorwiel naar een metalen as en de tweede riem vanf die as naar de koekenbreker. Ik ben er getuige van, dat de eerste riem van z'n 'geleiderol' afloopt, waarschijnlijk, omdat-ie niet soepel genoeg meer is vanwege het nog maar sporadische gebruik, dat ervan wordt gemaakt. Huising vertelt me, dat men dit euvel vroeger verhielp door de riem in te smeren met stroop (!). Ik fotografeer een antieke metalen zakkenklem, die alleen geschikt is voor jute meelzakken; papieren zakken zouden bij gebruik ervan subiet scheuren, en een antiek olielampje, dat de molenaar vroeger gebruikte bij het billen van de stenen.

Op de kapzolder ontdek ik, dat de molen een voeghoutenkruiwerk heeft en dat de vangbalk beslist nooit zal kunnen vastknaaien, omdat de pen ervan ettelijke decimeters lang is.

De heren zijn boeiende vertellers over het verleden en ik kan me dan ook maar moeilijk losmaken uit hun gezellige ambiance. Ik bedank hen dan ook hartelijk voor hun gastvrije ontvangst en onderhoudende gezelschap.

"De Bente", Dalen

Ik ben nog maar nauwelijks uit de auto, als Hans Petit me vanaf de stelling van molen De Bente in Dalen toeroept, dat ik m'n wagen op het terrein van de molen kan parkeren, vlak naast die van hem, die zowaar van hetzelfde model is. Als ik Hans de hand druk, verontschuldig ik me, dat het zo lang heeft geduurd, dat ik eindelijk weer eens een bezoek aan zijn molen breng. Al jaren geleden beloofde ik hem dat te zullen doen.

De molen heeft een groot spoorwiel met kruisarmen van bijna 40 cm dikte. Hans geeft getailleerde uitleg aan een gezelschap van alle leeftijden. Zelfs de kinderen luisteren geboeid toe. Hij vertelt, dat het spoorwiel afkomstig is uit een molen in het Duitse Grossheide. Daar dreef het vier koppels stenen aan en ook nog eens vier zeefmachines. Hans is er trots op, dat zijn molen zo licht en geruisloos loopt, dat hij er vandaag zelfs nog mee heeft kunnen malen, ondanks de zwakke wind. Hij kan dan ook zonder moeite het luiwerk demonstreren.

In de kap zie ik onmiddellijk, waarom de molen zo geruisloos loopt. In geen molen zag ik ooit zo'n dikke laag was op de kammen. Die kammen zijn van acaciahout. De bovenbonkelaar heeft als bodem een bovenplaat van een voormalig rondsel. Daaromheen is een brede velg geklemd, waarin de kammen zijn gestoken. Die kammen zijn, in tegenstelling tot wat gebruikelijk is, eveneens van acaciahout. Doordat Hans de kammen zo goed met bijenwas onderhoudt, heeft hij het verschijnsel "vlees op de kammen" tot nu toe weten te voorkomen. Of komt het, omdat

Vrijwillig molenaar Hans Petit. Zet molen De Bente op de wind.

acaciahout zulke bijzondere eigenschappen heeft? De bovenas van de molen is afkomstig van een molen, die vroeger in Koekange stond. Het is de nummer 447 van de firma Enthoven, vervaardigd in 1866. De molen heeft een neutenkruiwerk. Hans wijst ons erop, dat de neuten van verschillende dikte zijn. Hiermee wordt de lichte scheefstand van de molen gecompenseerd en zwaar kruien voorkomen.

Als we weer beneden zijn, vertelt Hans aan het gezelschap, dat hij in dienst van de gemeente zorgt voor het onderhoud van vijf gemeentelijke molens. Verder vertelt hij, dat hij een van de steenkoppels gebruikt voor het malen van producten, waarin geen gluten voorkomt: boekweit, mais en rijst. Er is voor het meel van deze producten een aparte zeefmachine.

Dan gaat hij naar buiten om de molen te verkruien. Een gezin kijkt belangstellend toe. De kinderen van het gezin mogen even later zelf meel malen met een handmolen. Ze vermaken zich uitstekend, helemaal, als ze even later nieuwsgierig het laatje onderin de molen opentrekken en vol verbazing het resultaat van hun maalwerk aanschouwen.

De tijd is intussen meedogenloos doorgetikt en ik wil nog meer molens bezoeken. Ik neem afscheid van Hans. Beneden in de molen is een winkel ingericht met een uitgebreid assortiment aan meelproducten. Van Hans' vrouw krijg ik nog een glas frisdrank en een stuk heerlijke kruidkoek (door Hans zelf gebakken van eigen meel). Ze geeft me ook nog een foldertje van de molen mee, waarop de prijzen voor de in de winkel verkrijgbare artikelen zelfs al in euro's staan vermeld.

"Jan Pol", Dalen

Als ik bij de 'Jan Pol' aankom, zie ik tot mijn teleurstelling, dat de molen niet draait; de zeilen zijn geklampt. De molen is gelukkig wel geopend. Bij het binnentreden van de molen bemerk ik, dat de molen een grote metamorfose heeft ondergaan, vergeleken met de laatste maal, dat ik hier was. Het lijkt niet alleen een museum, het is zelfs een museum. Van de dames achter de balie, aan wie ik mij bekend maak, hoor ik, dat Jan Jaap van 't Slot al naar huis is gegaan, omdat er toch geen wind was. "We kunnen wel de leerling-molenaar even bellen; hij woont hier vlakbij en is maar al te bereid met u te praten en u rond te leiden", zeggen ze. Dat vind ik een goed idee. De dames bellen Marijn Sijbom op en bieden mij koffie met molenspeculaas aan. Ik ga aan een tafeltje zitten, maar nog voor ik een slok kan nemen, voegt zich Marijn al bij me. Hij had in het voorjaar al examen willen doen, maar mocht dat volgens de statuten van het Gilde nog niet vanwege zijn leeftijd (17 jaar). Hij zal nog een half jaar moeten wachten, want pas op 2 oktober (uitgerekend op de dag, dat ikzelf ook jarig ben) wordt hij 18 (kan ik je inmiddels feliciteren met het behalen van je diploma, Marijn?).

Hij vertelt, dat in de molen een soort streekmuseum over de voormalige gemeente Dalen is ingericht. Aan de wanden hangen schilderijen, voornamelijk met dieren als onderwerp. Omdat de molen als museum is inge-

Kinderen vermaken zich met een handmolen.

richt, moesten er nieuwe brede trappen worden aangebracht vanuit het midden van de molen vanwege de veiligheidseisen. De trap naar de eerste zolder vormt een uitzondering. Deze loopt wel langs de muur, maar heeft een veel kleinere helling dan in een molen gebruikelijk is. Het is dan ook een lange trap, waarlangs zelfs een stoeltjeslift voor gehandicapten is aangebracht.

Op de eerste zolder leidt Marijn me langs de vitrines. Sommige daarvan herbergen voorwerpen, die met de molen te maken hadden. Een andere vitrine toont klompenmakersgereedschap, weer een andere huishoudelijke voorwerpen uit vroeger tijden. Interessant is een verlicht paneel met de plattegrond van Drente, waarop alle Drentse molens zijn vertegenwoordigd door middel van een lampje. Elk lampje heeft een bijbehorend knopje op een plateau onderaan het paneel.

Op de volgende zolder zijn we weer echt in een molen. Marijn waarschuwt me voor een lage balk, waartegen ik gemakkelijk mijn hoofd kan stoten. Boven die balk ligt de pelsteen, die nog in de molen aanwezig is. Het publiek kan de pelsteen bekijken, want er ligt een stevige glasplaat (!) overheen. Er staat een oude wan; die is hier opgesteld door een oude kennis van Marijn.

De molen heeft een kammenluiwerk. Men stelt het in werking door het luiwiel omhoog te brengen. De kammen van de 'luibonkelaar' rond de koningsspil zitten nl. aan de onderzijde ervan (de term luibonkelaar heb ik maar even zelf verzonnen. Is er voor deze bonkelaar een officiële naam en zo ja, wie kan me die laten weten? De term luitafel wordt naar mijn mening alleen gebruikt voor een sleepluiwerk). Deze constructie is veel veiliger dan die, waarbij het luiwiel omlaag gebracht dient te worden, omdat de kammen van de 'luibonkelaar' naar boven zijn gericht (deze laatste constructie herinner ik me van "De Vlijt" in Diever).

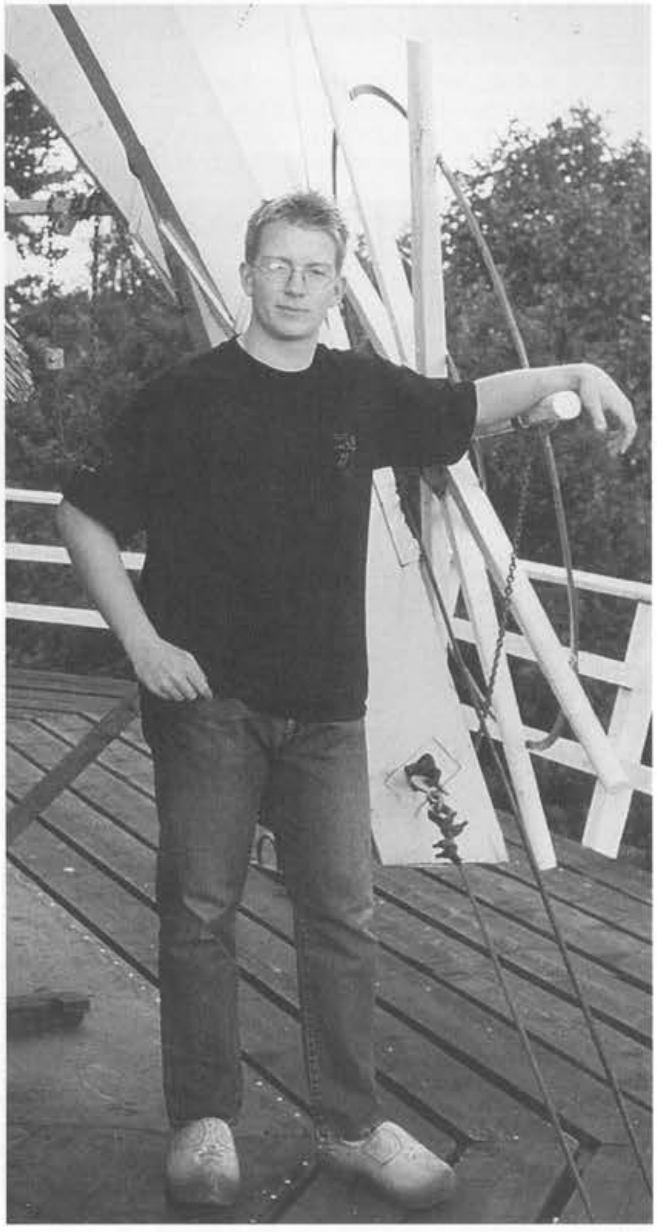

Vrijwillig molenaar in opleiding Marijn Sybom.

Opmerkelijk in deze molen is, dat aan het losse gebint de korbelen ontbreken! Is dat wel stevig genoeg? Marijn vertelt, dat de molen afkomstig is uit de Zaanstreek en dat deze daar mogelijk een zaagmolen is geweest. Hij werd in 1875 overgeplaatst. Bijna een eeuw later, in 1972, raakte de molen in brand, doordat hij door de vang ging in een storm van windkracht 10 (dezelfde storm, die bij mij thuis een grote ruit indrukte). Wonder boven wonder kon de brand snel worden geblust. Alle omwonenden hielpen daarbij mee.

De molen heeft een neutenkruiwerk en ook hier zijn, in verband met de lichte scheefstand van de molen, de neuten niet overal even dik. De vulstukken rond de bovenas zijn afgerond, anders zouden ze tijdens het draaien van de bovenas de lange spruit raken. De voeghouten van deze molen zijn niet recht, maar (naar buiten) gebogen. Trekstangen moeten voorkomen dat ze doorbuigen. Om die trekstangen te kunnen plaatsen moest men zelfs een hap uit de vangblokken zagen.

We gaan weer naar beneden de stelling op. Daar laat Marijn me de Hubert-roede zien, die in 1972 werd aangebracht. Hubert is een molenmaker uit Coevorden. Ik besluit mijn bezoek aan de molen door bij de staart een foto van Marijn te maken. Hij kijkt zelfverzekerd de lens van de camera in. Hopelijk is hij even zelfverzekerd, als hij z'n examen aflegt. Succes Marijn!

"Heidebloem", Erica

Het is al vijf uur. De Drentse Molendag 1999 is dus officieel al historie, maar ik weet een molen, waar ik vast nog terecht kan. Een klein half uur later blijkt, dat mijn vermoeden juist is: de "Heidebloem" in Erica is nog in beweging. Eigenlijk ben ik verbaasd, dat de molen draait, want ik weet, dat hij in februari door de bliksem is getroffen. Daarbij werden de kruiring en de kruivloer beschadigd. De molen kon daardoor niet meer op de wind worden gekruid. Op Nationale Molendag kon Jannes Tigelaar, de vrijwillige molenaar, gelukkig wel draaien, omdat de wind die dag precies op het wiekenkruis stond.

Boven aan de trap op de stellingzolder wacht Jannes me op en duwt me meteen een formulier met vragen in de handen. De vragen hebben betrekking op allerlei molenonderdelen, die door de hele molen verspreid zijn opgesteld. Jannes laat een stuk hout zien, dat regelrecht bij de meubelmaker vandaan lijkt te komen, zo schitterend gepolijst is het. Ik kan nauwelijks geloven, dat het in werkelijkheid gaat om een grillig ingesleten belegstuk. Meteen al bij de eerste vraag van Jannes (over kruirollen; zie foto) ga ik de mist in. Hij vraagt me, welke van de vier tentoongestelde kruirollen uit een paltrokmolen afkomstig is. Prompt wijs ik de grootste aan, in de eerste plaats omdat-ie zwart is en in de tweede plaats, omdat ik denk, dat de kruirollen van een paltrok groot en sterk moeten zijn, aangezien ze een hele molen moeten dragen. Helemaal fout natuurlijk, want het grootste gedeelte van de paltrok wordt gedragen door de koning en niet door de kruirollen. De kleinste van de vier rollen is er in werkelijkheid een uit een paltrok. De beide grootste zijn afkomstig uit binnenkruiers en ze zijn zwart, omdat bij binnenkruiers de schoorsteen in de kap eindigt en er daardoor roetaanslag op de rollen neerslaat. Dat is overigens een goede bestrijding van houtworm. "Wisten jullie, dat ook pissebedden

aan hout vreten?", vraagt Jannes. Bij nog meer vragen van de lijst ga ik de mist in en ik ben dus duidelijk nog niet toe aan het examen. "Jammer", grapt Jannes, "nu gaat de hoofdprijs, een voetreis naar Coevorden, aan je neus voorbij."

Jannes heeft ook verschillende bilhamers tentoongesteld. Sommige hebben een veel langere steel dan andere. "Die met die lange stelen zijn Duitse bilhamers", legt Jannes uit. "Een Duitse biller zit nl. op de steen, als hij bezig is met het billen en hij houdt daarbij de hamer boven z'n dijbeen. De steel van de hamer moet dan langer zijn. Zijn Nederlandse collega zit bij het billen op z'n knieën voor de steen."

Jannes leidt ons verder langs de uitgestalde voorwerpen en het wordt een leerzame rondgang. In de kap komt het gesprek uiteraard op de blikseminslag van 16 februari jl. Bij die inslag werd één boventafelementstuk over de volle lengte gekliefd. Gelukkig betrof het een zgn. 'bovenliggend deel', waardoor vervanging niet moeilijk bleek. Stukken van de contactdoos voor de elektrische verlichting van de kap werden door de kracht van de inslag in de koningsspil gedrukt (!). Het is ongelooflijk, dat de molen bij de inslag niet in brand is gevlogen. Dat gebeurde wel met de garage naast de molen. De molen kon echter na de inslag niet meer worden gevangen, want een eigenaardig gevolg van de inslag was, dat de belegstukken van het bovenwiel en de binnenzijde van de vangstukken spiegelglad waren geworden. Jannes ging toen op de vangbalk zitten, maar ook dat had geen effect. Hij heeft het vangoppervlak toen weer stroef gemaakt met behulp van zand. Dat hielp tenslotte wel. De as in de molen werd vervaardigd door de Koninklijke Nederlandse Grofsmederij.

De vlag, die de molen voert, is niet die van Drentse Molendag, maar van de Handelsvereniging Heidebloem, een naamgenoot van de molen dus. Op de stelling kijken we toe, hoe een ballon langzaam over de molen zweeft. Dat liijkt me een mooi moment om deze leerzame dag te beëindigen.

Jan v.d. Vlies

Demonstratiemodellen van kruirollen en neuten in molen Heidebloem te Erika.

De spinnekopstellinghoutzaagmolen in Wedderveer, Oost Groningen. De molen is gebouwd in 1938 en is uitgerust met zelfzwichting en zelfkruiing. De bovenste foto is ongeveer 40 jaar oud. De molen was toen nog maalvaardig en stak fier boven het struikgewas uit. Daarna kwam het verval snel. De onderste foto is van juni 1997. De spinnekop is herrezen en kan weer zagen..., tenminste als de bomen tijdig waren gesnoeid. Nu staat deze unieke molen geheel uit de wind.

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS
ten behoeve van de opleiding tot vrijwillig molenaar

HET ENTREEPAKKET
De basiscursus - voor zover gereed.
Alle lesstof wordt herschreven en zal in de komende jaren verschijnen.

Verzamelinformatie:
Praktisch lesmateriaal

De leden in opleiding dienen dit lespakket bij aanmelding aan te schaffen. Het bevat de benodigde theorie voor de opleiding.
De prijs bedraagt *f* 70,-.

UITGAVEN TER VERBREIDING VAN DE KENNIS OVER MOLENS
Informatie XXII - Bovenassen
Prijs: *f* 12,50 (incl. porto).

Informatie XVI - Waarom draaien molens linksom. Waarom helt de bovenas. De tonmolen.
Prijs: *f* 12,50 (incl. porto).

Wieksystemen voor polder- en industriemolens
Te bestellen door overmaking van *f*25,- (incl. porto) op ABN AMRO rekening 55.44.45.050
t.g.v. G.J. Pouw te Naarden

Informatie XXI - Weercursus.
Prijs: *f* 12,50 (incl. porto).

GRATIS UITGAVEN
- Statuten en het Huishoudelijk Reglement
- Bladen voor het maalboekje voor leden in opleiding en geslaagde leden
- Exameneisen
- Modelcontract vrijwillig molenaar
- Folder Gildeverzekeringen

Voor inlichtingen over de Gilde-uitgaven en bestellingen kunt U contact opnemen met:
de ledenadministratie
Per 1/1/2000:
B.A. van Weel
Nwe Bussummerweg 92
1272 CK Huizen
tel. 035 - 525 16 95

AANBEVOLEN LITERATUUR VOOR DE OPLEIDING

Molens
Ir. F. Stokhuyzen
Kopie op A4-formaat.
Prijs: *f* 25,- (incl. porto).
Te bestellen bij de ledenadministratie.

Opleiding Watermolenaar
Ing. J. den Besten
Te bestellen door overmaking van *f* 50,- op girorekening 139754 t.n.v. J. den Besten te Loenen aan de Vecht.

Zingende Stenen
D.J. Abelskamp
Prijs: *f* 45,- (incl. porto).
Dit boek is te bestellen door overmaking op girorekening 148232 van Rabobank Midden-Westland t.g.v. rekening 13.53.85.210 van G.W.M. Barendse, penningmeester van de Cursuscommissie, te Poeldijk

Veiligheid op Wind- en Watermolens
"De Hollandsche Molen"
Prijs: *f* 10,- (incl. porto).
Te bestellen bij de ledenadministratie

De volgende Gildebrief verschijnt omstreeks:
15 maart 2000

Port
betaald
Bussum

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

Retouradres: Nieuwe Bussumseweg 92, 1272 CK HUIZEN